

HÖGSKOLAN
DALARNA

Examensarbete II för ämneslärarexamen

Sex på skoltid

En empirisk studie om sexualitet i religionsundervisningen

Termin: HT 2018

Författare: Ellen Bodenhem Östgren

Handledare: Gull Törnegren

Examinator: Björn Falkevall

Ämne/huvudområde: Religionsvetenskap

Kurs: Religionsvetenskap IV inklusive examensarbete 2
för ämneslärarexamen, gy

Kurskod: RK 3044

Poäng: 15 hp

Examinationsdatum: 2019-01-18

Högskolan Dalarna

791 88 Falun

Sweden

Tel 023-77 80 00

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet. Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access. Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja Nej

Högskolan Dalarna – SE-791 88 Falun – Tel 023-77 80 00

Abstract

Detta är en kvantitativ empirisk studie som syftar till att undersöka elevers synsätt och uppfattning kring ämnesområdet sexualitet i religionskunskapsundervisningen på gymnasiet. Den syftar även till att undersöka i vilken utsträckning området sexualitet ges plats i religionsundervisningen. Den teori som ligger till grund för undersökningen är ett interkulturellt pedagogiskt perspektiv. Teorin framhåller vikten av att elever ges möjlighet att ges en inblick och förståelse för andra människors synsätt genom att samarbeta och agera tillsammans. Genom att lära sig se de delar som knyter människor samman kan även eleverna lära sig acceptera det som skiljer människor åt. Undersökningens material utgörs av enkätsvar från femtiosex gymnasielever från fem olika skolor i Sverige. Elevernas svar analyseras och tolkas för att besvara undersökningens fyra frågeställningar. I analysen fram kommer att området sexualitet lyfts fram i en ytterst begränsad utsträckning i religionsämnet. Det framkommer även att eleverna generellt sett har en positiv inställning till området sexualitet och anser detta vara av stor vikt. Slutligen sker en diskussion i förhållande till resultatet och tidigare forskning som finns i ämnet. Här framkommer att området sexualitet bör ges en större plats inom religionsämnet samt att sexualitet är ett känsligt område att undervisa kring, särskilt i förhållande till elever med en religiös positionering. Ämnet och området medför en stor utmaning för den undervisande läraren.

Sökord: Religionskunskap; religionskunskapsundervisning; religionsdidaktik; religion; sexualitet; interkulturella perspektiv

Innehåll

1. Inledning.....	6
2. Syfte och frågeställningar	8
2:1 Syfte	8
2:2 Frågeställningar	8
3 Bakgrund.....	9
3:1 Sexualitet som moment i religionsundervisningen	9
3:2 Stor variation inom religioner	9
3:3 Ofrivillig representation	10
4. Tidigare forskning	12
4:1 Elevers svårighet att känna igen sin religiösa positionering i religionsundervisningen	12
4:1:1 Religionsundervisning som förfrämligar.....	12
4:1:2 Inriktningar, fokus och språk som centrala delar i religionsundervisningen	13
4:2 Frånvaro av sexualitet som område i religionsundervisningen inom den asien-amerikanska kulturen	14
4:3 Synen på sexualitet formas baserat på den religiösa positioneringen	14
4:4 Sexualitet som moment i religionsundervisningen – En utmaning för lärare	15
4:5 Interkulturell religionsundervisning i praktiken	15
4:6 Sammanfattning av tidigare forskning	16
4:6:1 Internationell forskning.....	16
4:6:2 Nationell forskning	17
5 Material och metod	18
5:1 Metod för materialinsamling	18
5:2 Avgränsningar och urval	19
5:3 Bearbetning av material	20
5:4 Etiska överväganden	21
6. Teori	22
6:1 Interkulturellt pedagogiskt perspektiv	22
6:1 Teoretiska begrepp	23
7. Resultat.....	24
7:1 Grundinformation	24

7:2 Omfattningen av olika religioners synsätt på sexualitet i religionskunskapsundervisningen	24
7:2:1 Ämnesområden.....	24
7:2:2 Områden inom sexualitet.....	25
7:2:3 Summering.....	26
7:3 Information och förståelse kring synsättet på sexualitet inom olika inriktningar och kontexter	27
7:3:1 Religioner och sexualitet.....	27
7:3:2 Variationer inom religioner och livsåskådningar	28
7:3:3 Summering.....	28
7:4 Undervisningsmetoder kring sexualitet inom de olika levda religionerna	29
7:4:1 Ämnesmoment sexualitet behandlas inom	29
7:4:2 Arbetssätt i klassrummet	30
7:4:3 Examinationsområden.....	31
7:4:4 Summering.....	31
7:5 Upplevelser av religionskunskapsundervisning	32
7:5:1 Upplevelser av religionskunskap	32
7:5:2 Upplevelser av området sexualitet	33
7:5:3 Elever med religiös positionering.....	34
7:5:4 Summering.....	36
7:6 Slutsats	36
8. Diskussion och slutsatser	38
8:1 Metoddiskussion	38
8:2 Resultatdiskussion	39
8:2:1 Sexualitet – Begränsat trots sin relevans	39
8:2:2 Sexualitet – Ett område med många utmaningar.....	40
8:2:3 Sexualitet – Ett omtyckt område bland elever	40
8:2:4 Sexualitet och religiös positionering	41
8:3 Slutsatser	42
8:4 Förslag till vidare forskning	43
9. Sammanfattning.....	44
Referenser	46
Bilaga.....	46

1. Inledning

Sedan införandet av den nya läroplanen *Läroplan för gymnasieskolan 2011, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen 2011* är religionskunskap ett kärnämne på gymnasiet. Det innebär att alla elever som går gymnasiet någon gång under sina tre alternativt fyra år kommer att stifta bekantskap med religionskunskapsundervisningen. Att undervisa i detta ämne är inte helt okomplicerat. Religion är ett stort och omfattande ämne som har en ytters begränsad tid i skolplanen. Den mångfald och variation som finns inom ämnet religion riskerar att placera elever i situationer som kan upplevas som besvärande eller utpekande. Det kan också på motsatt vis skapa en känsla av exkludering och utelämnande och ibland även en känsla av att bli kritiserad.

I religionskunskapsämnet ingår ett flertal moment och ämnesområden. Bland dessa ingår kunskap om religioners förhållningssätt till sexualitet. I mitt första examensarbete *Sex – sakral sensualism eller satanisk svaghet?: En litteraturstudie om judendomen och buddhismens förhållningssätt till sexualitet* undersöktes judendomens och buddhismens förhållningssätt till sexualitet. Denna undersökning visade att det är svårt eller rent av omöjligt att ge en enstämig bild av en religions synsätt och förhållningssätt till sexualitet. Inom olika religioner och kanske främst inom de fem världsreligionerna, finns en stor variation av inriktningar och kontexter. Med dessa olika inriktningar och kontexter medföljer en stor variation i synsätt gällande sexualitet. Den tolkning och det synsätt som finns gällande sexualitet kan således variera stort inom en specifik religion helt beroende på vilken inriktning en person positionerar sig inom samt inom vilken kontext personen befinner sig (Bodenhem Östgren 2018). En elev som positionerar sig inom en viss religion positionerar sig sannolikt också inom en viss inriktning och kontext av denna religion. Utifrån ett perspektiv av levd religion finns det dessutom individuella variationer i hur enskilda personer tolkar och förhåller sig till den egna religiösa traditionen. Detta skapar en problematik i klassrumssituationer. Då elever ofrivilligt görs till representanter av en viss religion kan detta göras trots att det område och de ställningstaganden som görs gällande för den religionen inte nödvändigtvis behöver vara den som överensstämmer med elevens egen inställning. Elever kan således göras till representanter för någonting de själva inte tror eller håller med om. I religionskunskaps undervisningen är det således av stor vikt att det inte skapas en generaliserande bild av de olika religionerna som behandlas. Det måste istället finnas en stor transparens för de olika inriktningar och variationer som finns inom olika religioner.

Den religionskunskap som alla elever på gymnasieskolan läser består av en kurs som omfattar 50 gymnasiepoäng. Kursen läses generellt sett på en termin, även om den på vissa skolor läses på halvfart under ett helt läsår. Oavsett om den läses på en termin eller över helår är det en kurs som är liten till omfattningen, detta trots att den undervisning som skall ske i kursen är omfattande. En lärare som undervisar i kursen måste göra ett omfattande urval av vilka aspekter och delar som lyfts fram i kursen. Att hinna gå in på djupet och belysa de olika religionernas förhållningssätt till sexualitet är således en utmaning. Jag upplever att det föreligger en risk att lärare, för att spara tid i undervisningen väljer bort denna djupare insikt i religionernas bredd gällande sexualitet, till förmån för andra områden inom religionssfären. Den levda religionen som återspeglar det faktiska samhället riskerar att åsidosättas för att istället skapa en generaliserande bild av religioner. Fokus förflyttas från att ge en nutida och relevant bild av religionens inverkan och påverkan på människors liv och på samhället, till att bli en historisk återblick på religionens funktioner i dåtid.

Detta skapar en problematik. Dels riskerar det att leda till att eleverna inte får en korrekt förståelse och insikt om de religioner som undervisningen kretsar kring. Detta i sin tur kan leda till att eleverna inte får en förståelse för det samspel som finns mellan religioners synsätt på sexualitet och dess funktion i samhället, både vad gäller den historiska aspekten men framförallt

i vår samtid. Något som läroplanen tydligt framhåller att eleverna skall få förståelse för (Skolverket 2011). Ytterligare riskerar det att leda till att de elever som positionerar sig inom en viss religiös inriktning inom en religion känner sig åsidosatta, osynliggjorda och tillskrivna en religiositet de inte upplever stämmer överens med deras egen. Den fråga som då uppstår, är hur klassrumssituationen idag ser ut i gymnasieskolor runt om i Sverige. Finns det fog för att tro att eleverna upplever att de osynliggörs i religionsundervisningen? Behandlas området om religioners synsätt på sexualitet i den utsträckning som läroplanen förespråkar? Och i så fall, omnämns och framhålls den stora variation som finns inom dagens levda religioner?

2. Syfte och frågeställningar

2:1 Syfte

Syftet med denna studie är att skapa en större förståelse för hur undervisningsmomentet sexualitet uppfattas av elever på gymnasiet samt deras upplevelser och tal om området. I denna studie undersökts elevers uppfattning och erfarenheter av sexualitet som en del i religionskunskapsämnen. Studien ämnar också undersöka i hur stor utsträckning det i religionskunskapsundervisningen läggs fokus på att belysa olika levda religioners förhållningssätt till sexualitet och på vilket sätt detta lyfts fram.

2:2 Frågeställningar

För att besvara syftet har ett antal frågeställningar valts ut. Dessa är följande;

- I hur stor utsträckning anser eleverna att de olika religionernas synsätt på sexualitet tas upp i religionskunskapsundervisningen?
- I hur stor utsträckning upplever eleverna att de får information och förståelse för att synsättet på sexualitet är varierande beroende på inriktning och kontext inom olika former av levd religion?
- Om eleverna anser sig få undervisning om variationer gällande sexualitet inom de olika levda religionerna, vilka är då de vanligaste undervisningsmetoderna för detta?
- Vilka positiva respektive negativa upplever har eleverna angående området om religion och sexualitet i religionskunskapsundervisningen?

3 Bakgrund

I denna del presenteras bakgrunden till undersökningen. Den kommer att i tur och ordning koppla till sexualitet som ett moment som bör ingå i religionskunskapsundervisningen, den stora variationen i synsättet på sexualitet som finns inom olika religioner samt den ofrivilliga representationen som kan uppstå i en klassrumssituation.

3:1 Sexualitet som moment i religionsundervisningen

Religionskunskapsämnet är som nämns i inledningen ett obligatoriskt ämne som ingår i alla program på gymnasiet. Religion är ett brett ämne som förutom det rent religiösa även innefattar områden som etik och moral, religion och vetenskap samt källkritik. I beskrivningen av religionskunskapsämnet som helhet står det inledningsvis i läroplanen följande; ”Det behandlar hur religioner och livsåskådningar kommer till uttryck i ord och handling samt hur människor formulerar och förhåller sig till etiska och existentiella frågor.” (Skolverket 2011). Religion och sexualitet är två områden som är tätt sammankopplade. Antoon Geels skriver i boken *Sex - för guds skull. Sexualitet och erotik i världens religioner* att sex och religion går så pass djupt in i varandra att de är svåra eller rent av omöjliga att separera (Geels och Roos, 2010). Religionens synsätt på sexualitet påverkar de troendes handlingssätt, etiska ställningstagande, funktion i samhället och hur de ser på existentiella frågor. För att kunna behandla dessa områden inom olika religioner krävs en förståelse för religionens och inriktningens synsätt och ställning till sexualitet.

Läroplanen för religionskunskap omnämner också i direkta ordalag området sexualitet som ett område som skall ta upp och behandlas i religionskunskapsundervisningen. I ämnets syfte står; ”Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att analysera och värdera hur religion kan förhålla sig till bland annat etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.” (Skolverket 2011: s 137). Detta poängteras ytterligare i det centrala innehållet till kursen religionskunskap 1, där den tredje centrala punkten lyder ” Religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund, etnicitet och sexualitet.” (Skolverket 2011: s 138). Just vikten av kunskap om religioners inverkan och påverkan på sexualitet stärks då det för tredje gången omnämns. Denna gång i betygskriterierna för kursen. För att uppnå ett godkänt betyg i kursen skall enligt kursens betygskriterier eleven kunna ”**översiktligt** redogöra för hur religion kan förhålla sig till etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.” (Skolverket 2011: s 139). Det råder ingen tvekan om att området sexualitet är ett område som skall tas upp i religionsundervisningen. Det är inte ett område som är valfritt eller önskvärt att eleverna har en kunskap inom, utan det är ett krav från skolverket för att eleverna skall kunna få ett godkänt betyg.

3:2 Stor variation inom religioner

Som nämns i föregående stycke krävs en förståelse inte bara för religionens synsätt på sexualitet utan även på inriktningens. Det finns sannolikt ytterst få, om ens någon, religion som inom alla inriktningar och kontexter har ett helt identiskt förhållningssätt till sexualitet. I mitt tidigare examensarbete *Sex – sakral sensualism eller satanisk svaghet?: En litteraturstudie om judendomen och buddhismens förhållningssätt till sexualitet* läggs fokus på att undersöka de skillnader som finns inom judendomens inriktningar och buddhismens inriktningar. Arbetet är inte på något sätt heltäckande och behandlar endast ett fåtal av de inriktningar och kontexter som finns inom dessa båda världsreligioner, men undersökningen visar ändå den stora variationen som finns. Om elever som läser religionskunskap ska få en korrekt förståelse för olika religioners synsätt på sexualitet, måste det lyftas fram att synsättet är varierande, även inom en religion. I ämnesplanen för religionskunskap framhålls att ämnet skall ge en kunskap om variationen inom religioner. I beskrivningen för religionskunskap står; ”Undervisningen i ämnet religionskunskap ska syfta till

att eleverna breddar, fördjupar och utvecklar kunskaper om religioner, livsåskådningar och etiska förhållningssätt och olika tolkningar när det gäller dessa.” (Skolverket 2011: s 137). Här nämns inte bara synsättet på religioner som helhet utan även de olika tolkningarna, det vill säga inriktningar och kontexter som finns. Även i det centrala innehållet för kursen *Religionskunskap 1* framhålls den inre variationen. Punkt två lyder: ”Olika människosyn och gudsuppfattningar inom och mellan religioner.” (Skolverket 2011: s 138). Här framhålls just den variation som finns ”inom [...] religioner” (Skolverket 2011: s 138) som likvärdig med den som finns ”mellan religioner” (Skolverket 2011: s 138). Slutligen nämns även i betygskriterierna för betyget E följande: ”I sin analys förklarar eleven **enkla** samband och drar **enkla** slutsatser om världsreligioner och livsåskådningar i relation till individer, grupper och samhällen utifrån olika tolkningar och perspektiv.” (Skolverket 2011: s 139). Även här läggs fokus på att eleven ska ha och visa en förståelse för de olika tolkningar som finns av en religion. Att utesluta den inre variationen skulle därför inte bara skapa en felaktig bild av religionen som helhet utan också direkt strida med de direktiv som ges i läroplanen (Skolverket 2011).

I beskrivningen till ämnet religionskunskap står att religionskunskap skall vara förankrat i; ”hur religioner och livsåskådningar kommer till uttryck i ord och handling” (Skolverket 2011: s 137). Begreppet levd religion blir i detta sammanhang viktigt. Levde religion innebär hur en religion funderar i praktiken och hur den utövas åt efterlevs av de som positionerar sig inom en religiös riktning. Levde religion är med andra ord just hur något ”kommer till uttryck i ord och handling” (Skolverket 2011: s 137). Kursens centrala innehåll framhåller även att det skall finnas med en nutida aspekt på denna levda religion och att undervisningen inte enbart således skall fokusera på texter och historia (Skolverket 2011). Texter, historia och nutida händelser måste alla ingå i undervisningen för att skapa en rättvisande bild, som elever med religiös positionering kan känna igen sig inom.

Den tid som finns avsatt till religionskunskapsämnet ger inte möjlighet för en lärare att gå in på djupet i dessa delar. Det är orimligt att alla olika synsätt inom var och en av alla de inriktningar och kontexter som finns inom en världsreligion skall kunna behandlas. Detta är heller inte nödvändigt. Det som dock är nödvändigt är att en lärare inte skapar en bild för eleverna om att det är en enhetlig syn inom religionen. Att exempelvis tala om att ”alla judar” eller ”alla buddhister” tycker och tänker på ett visst sätt skapar en vilseledande och falsk bild av religionen och dess troende. Det är av vikt att poängtera vilken av de olika inriktningarna och kontexterna som behandlas, samt att påpeka att synsättet är varierande.

3:3 Ofrivillig representation

Sverige är ett mångkulturellt land. Även om kristendomen fortfarande är den största religionen i Sverige är det långt ifrån den enda. Myndigheten för stöd till trossamfund framhåller i sin broschyr *Religion, religionsfrihet och trossamfund i Sverige* att alla de fem världsreligionerna och olika inriktningar av dessa, tillsammans med flertalet andra religioner finns representerade och har aktiva troende i Sverige (Myndigheten för stöd till trossamfund 2018). Det innebär att som lärare måste en förutsätta att det finns elever som positionerar sig inom olika religioner och inriktningar i klassrummet och således har olika synsätt på området sexualitet. I läroplanen för gymnasieskolan betonas det i värdegrunden att undervisningen skall främja individernas frihet, vara demokratisk samt hjälpa eleverna att finna sin egen unika egenart (Skolverket 2011). Vidare står det att undervisningen ”ska främja förståelse för andra människor” (Skolverket 2011: s 5) samt ”Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, [...] eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.” (Skolverket 2011: s 5). Detta innebär att det i klassrummet måste finnas en öppenhet och tolerans gentemot

alla former av religiositet och synsätt på sexualitet. Det innebär också att elever som positionerar sig inom en viss religion och religiös inriktning skall visas respekt och inte får pekats ut eller lyftas fram som exempel mot elevens vilja.

Kränkande behandling eller diskriminering skulle i detta fall kunna vara en elev som tillskrivs en roll eller ett synsätt som eleven inte känner sig bekväm med, eller ofrivilligt görs till en representant för en hel religion. En undervisning som skall motverka diskriminering kan inte innefatta att elever tvingas att bli representanter för en hel etnisk grupp, religion eller religiös inriktning. När elever tillskrivs eller påtvingas roller de inte själva har valt blir skolan istället för en plats för lärande och utveckling ett orosmoment för eleven. En elev som pekats ut som representant för en viss religion riskerar också att hamna i ett skapat utanförskap. Klassen och läraren riskerar bli ett "vi" medan eleven blir ett "dem", något som går helt emot den inkludering och tolerans som läroplanen framhåller.

4. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras tidigare forskning som finns inom området. Inom området ofrivillig representation och variation inom religioner som lyfts i bakgrunden har det bedrivits relativt mycket forskning. Här presenteras ett urval av den forskning som gjorts. Inom området religionsundervisning och sexualitet är den tidigare forskningen mer begränsad.

4:1 Elevers svårighet att känna igen sin religiösa positionering i religionsundervisningen

4:1:1 Religionsundervisning som förfrämliigar

Carina Holmqvist Lidh är författare till avhandlingen *Representera och bli representerad – Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning*. I denna forskning undersöker Holmqvist Lidh hur elever som positionerar sig inom olika religioner upplever religionskunskapsundervisningen. I undersökningen har hon genomfört ett flertal intervjuer med gymnasieungdomar som läst religionskunskap. Dessa har skett både enskilt och i grupp. Hennes undersökning visar att många ungdomar som positionerar sig inom en religiös inriktning upplever att deras religion framställs på ett sätt som är främmande för dem. Ungdomarna upplever att de olika religionerna ofta framställs på ett stereotypiskt vis som saknar dimensioner (Holmqvist Lidh 2016). I undersökningen framkommer också att ungdomarna anser att för stor fokus läggs på den historiska aspekten av religionen och för lite på den samtida (levda) religionen.

Holmqvist Lidh menar att det är viktigt att lägga fokus på de elever som har en religiös positionering. Hon menar att det ofta är dessa elever som glöms bort i forskningen av religionsdidaktik/pedagogik. Sannolikt på grund av att de i de flesta svenska skolor är i minoritet, då Sverige är ett sekulariserat land. (Holmqvist Lidh 2016). Fokus har istället, enligt Holmqvist Lidh legat på de elever som inte har en religiös positionering, för att hitta en form av undervisningen som passar dessa. Detta i sin tur riskerar leda till att elever med en religiös positionering upplever att deras religioner blir stereotypiska. Holmqvist Lidh lyfter hur detta påverkar elevernas syn på sina lärare. Även om eleverna ofta har en positiv syn på sina lärare framkommer i intervjuerna att eleverna i vissa fall anser att lärarna är okunniga, oengagerade och även osympatiska (Holmqvist Lidh 2016).

Holmqvist Lidh använder sig i undersökningen av begreppet ”förfrämliigar”. Hon menar att religionsundervisningen som sker förfrämliigar den egna religion, den blir som en främling för eleven (Holmqvist Lidh 2016). Det framkommer även att eleverna saknar den individualiserande religionen. Eleverna påpekar själva i intervjuerna vikten av att skapa förståelse för att en religion kan se olika ut baserat på kontext. En elev säger ”så att man förstår att i Somalia så anser man att religionen ska se ut på ett sätt och i Saudiarabien på ett annat sätt så. Att man liksom förstår det, och det är så. Det finns inget, det finns inget ställe där dom följer islam bara rakt av Koranen, utan det präglas av hur landet är, tror jag” (Holmqvist Lidh 2016: s 88).

Eleverna anser att för stor vikt läggs vid den historiska aspekten och framväxandet av religionen, samt de regler som finns inom den. En elev som intervjuas säger angående den historiska fokusen att det är ”liksom vad ska man säga mer religiöst liksom, inte så som det kan vara idag hos moderna familjer och så” (Holmqvist Lidh 2016: s 91). En annan elev säger ” Man skulle ändå vilja liksom bevisa för sina klasskamrater vad det egentligen är och allt bra inom religionen liksom, men det känns som vi bara har gått igenom helheten, ja men det finns en Gud, vi ber fem gånger om dagen, vi gör det och det och det” (Holmqvist Lidh 2016: s 93). Holmqvist Lidh kallar detta för den negativa traditionen De känslor av glädje, samhörighet och trygghet, det som

Holmqvist Lidh kallar för den meningsfull traditionen lyfts inte fram (Holmqvist Lidh 2016). Detta leder till att elever upplever att deras religion inte framställs korrekt och det skapas därför hos vissa elever ett behov av att förklara hur de anser att det egentligen är. Ibland vill eleven även sätta fokus på att deras tro inte är likadan som den som anges. Eleverna blir på så vis representanter för sin religiösa positionering. Samtidigt upplever många elever en oro över att tvingas på en representation för en religion som de själva inte känner igen sig i. Undersökningen visar att elever som tillfrågas att bli representanter för en religion ofta tenderar att neka till detta. Detta ofta på grund av att de upplever de kommer ställas till svars för och tvingas försvara en hel religion, även de delar som de själva inte praktiserar eller som ingår i deras positionering.

Holmqvist Lidh framhåller den komplexitet som finns mellan och inom olika religioner och dess olika inriktningar. Hon menar att den interna mångfalden och föränderligheten som finns inom religion måste accepteras och erkännas. Alla universella sanningsanspråk på en religion måste således enligt Holmqvist Lidh förkastas. Hon anser att detta måste tas med i beaktande i samband med planeringen av religionskunskapsundervisning där planeringen måste ske med hänsyn till både individ, grupp och traditioner. Sexualitet är ett område som kan variera stort mellan en religions olika inriktningar och kontexter. Att således framhålla att en person med en viss tro eller inriktning har ett bestämt synsätt på sexualitet skulle lätt kunna tvinga in en elev i denna form av ofrivillig representation.

4:1:2 Inriktningar, fokus och språk som centrala delar i religionsundervisningen

Lovisa Bergdahl skriver i artikeln *Vems religion? Vilken religionsundervisning?* om hur elever med en religiös positionering inte känner igen sig i den religionsundervisning som sker i svenska klassrum. Undersökningen har skett genom klassrumsobservationer i två olika skolor. I undersökningen jämförs hur elever som går på en förortsskola samt elever som går på en innerstadsskola förhåller sig till religionsundervisningen. I den skola som ligger i förorten är det en hög andel av eleverna en religiös positionering medan innerstadsskolan har en låg andel elever med religiös positionering (Bergdahl 2015). Studien visar att eleverna inte känner igen sig i undervisningen. Det som dock ses som mest anmärkningsvärt är att eleverna i förorten som har en religiös positionering inte känner igen sig ens i sin egen positionering, så som den presenteras i undervisningen. Ett av de exempel som lyfts är eleven Rakel som positionerar sig som ortodox kristen. Fokus inom kristendomsundervisningen ligger på den protestantiska kristendomen vilket gör att eleven, trots att hen varit kristen hela sitt liv säger ”Jag känner inte igen mig i den kristendom som vi pratar om här. Jag frågar mamma men hon kan inte heller. Hon säger: ’Gud vet allt’, lite som Muslimerna. Vi är ju från Turkiet. Jag fattar ingenting” (Bergdahl 2015: s 14).

Studien framhåller också att det finns en risk att det feminina inom religionerna tenderar att marginaliseras till förmån för det maskulina. Religionsundervisningen får på så sätt en maskuliniserad kodning (Bergdahl 2015). Undervisningen tenderar till att fokusera på de läror som finns framför att undervisa om den levda religionen som är den som eleverna lättast kan koppla till (Bergdahl 2015). Bergdahl framhåller risken med denna fokus, hon skriver; ”En undervisning som ensidigt fokuserar på tro, begrepp och läror – insorterade under samma system – misslyckas inte bara med att göra de olika religiösa traditionerna rättvisa eftersom den implicit bygger på en partikulär (protestantisk) religionsförståelse. Den tenderar också, som vi har sett, att exkludera de elever som inte förstår ’det religiösa’ utifrån detta system och positionera både flickor och pojkar som feminina i relation till ett maskulint kodat ämne.” (Bergdahl 2015: s 16). Slutligen omnämner Bergdahl språket som en central del i religionsundervisningen. Hon framhåller språket som avgörande för hur eleverna kommer uppleva, förstå och ta till sig undervisningen och dess innehåll (Bergdahl 2015). Bergdahls studie är relevant i förhållande till denna undersökning då den kopplat till elevernas upplevelse av

religionskunskapsämnet. Den visar även den risk som finns med en begränsad undervisning och hur elever med en specifik religiös positionering riskerar att marginaliseras.

4:2 Frånvaro av sexualitet som område i religionsundervisningen inom den asien-amerikanska kulturen

Boyung Lee skriver i artikeln ”Teaching Justice and Living Peace: Body, Sexuality, and Religious Education in Asian-American Communities” i *Religious Education* om hur det finns en brist i undervisningen gällande sexualitet i den asiatisk-amerikanska kulturen i USA. Lee menar att sexualitet är ett ämne av stor vikt som bör finnas med i undervisningen. Lee framhåller att det är av stor vikt att både området sexualitet och sexuell-identitet skrivs in i läroplanen samt för ämnesplanen för religionsundervisning.

I den asiatisk-amerikanska kulturen råder enligt författaren en form av tabu kring att tala och diskutera offentligt kring sexualitet och sexuell identitet. Detta leder till att det också finns en hög intolerans och fobi, framförallt kopplat till HBTQ-frågor. Hon framhåller att det i sin tur riskerar leda till en ökande homofobi som resulterar i ett utanförskap för dem som inte passar in i heteronormen. Lee menar att om det ska finnas en möjlighet för etisk och social rättvisa måste det också skapas en förståelse för sexualitet inom religion, dess inverkan samt för olika former av sexuella identiteter. Lees forskning visar att det är vanligt att personer inom den asiatisk-amerikanska kulturen förväntas dölja sin sexuella-identitet för att passa in i den asiatisk-amerikanska normen. Människor förväntas och separera sin sexualitet från sin etiska identitet, ”their cultural Asiansess” (Lee 2006: s 402). Denna separation är enligt Lee inte genomförbar eller rimlig. Om samhället ska kunna jobba för jämlikhet och jämställdhet måste därför sexualitet och allt det innebär lyftas fram i ljuset och diskuteras. Hon förespråkar en pedagogisk undervisning i området i samband med skolans religionsundervisning.

Boyung Lee är professor i praktisk teologi, utbildning och andlig utveckling (spiritual formation). Hon är verksam vid Pacific School och Religion i Berkeley, Kalifornien i USA. Hennes är forskning intressant eftersom hon diskuterar kring vikten av att lära sig om sexualitet i samband med religionsundervisningen, hon betonar att det är av stor vikt både för att skapa en förståelse för det egna jaget samt för andra. Lees forskning har en fokus på den asien-amerikanska kulturen medan undersökningen som presenteras i denna uppsats har en fokus på Sverige. Då de förslag Lee lägger fram till stor del redan finns inskrivna i den svenska läroplanen blir hennes forskning intressant ur ett jämförande perspektiv, för att se vilken inverkan en sådan justering i läroplanen kan ha. Hon framhåller även kopplingen mellan sexualitet och identitet, något som även det gör hennes forskning relevant för denna undersökning.

4:3 Synen på sexualitet formas baserat på den religiösa positioneringen

Kerstin von Brömssen har skrivit *Tolkningar, förhandlingar och tystnader - Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. I denna avhandling granskar von Brömssen hur elever bygger upp och konstruerar sin egen religion och religiösa positionering samt hur de upplever och förstår andras religion. Hennes forskning är framförallt intressant eftersom hon i sin forskning lyfter tanken att samhällets vardagsfrågor i stor utsträckning kan kopplas till ”olika perspektiv av religiöst tänkande, numera med ursprung i en mångfald olika religiösa traditioner.” (von Brömssen 2003: s 2). Vidare kopplar hon detta till valet av sexuell läggning och åsikter kring abortfrågan.

I avhandlingen intervjuas ett antal olika elever som när intervjun sker går på högstadiets andra år. I intervjuerna diskuteras bland annat elevernas synsätt på sexualitet samt hur detta synsätt påverkas och formas av deras religiösa positionering. Här framkommer hur eleverna tydligt

kopplar sina sexuella val och preferenser baserat på vad som förväntas av dem ur religiös synvinkel (von Brömssen 2003). Områden som diskuteras är exempelvis Islams syn på sexuella relationer utanför äktenskapet, synen på kvinnan som en icke-sexuell varelse samt vikten av äktenskap (med en person inom samma religiösa positionering) och renhet (von Brömssen 2003).

I undersökningen framkommer även att eleverna upplever att det finns en avsaknad av djupare diskussioner i flera religioner. Särskilt upplever elever som själva positionerar sig inom en annan religion än den protestantiska kristendomen att ”deras” religion och inriktning tas upp i för liten utsträckning (von Brömssen 2003).

4:4 Sexualitet som moment i religionsundervisningen – En utmaning för lärare

Wanda Alberts resonerar i texten *Integrative Religious Education in Europe: A Study-of-Religions Approach* om de områden i religionsundervisningen som kan ses som särskilt utmanande. Forskningens syfte ser hon som ett bidrag till utvecklingen av religionsdidaktiken och religionsundervisningen. Hon fokuserar i sin undersökning på integrativ religionsundervisning. Hon framhåller detta som ett analytiskt begrepp kopplat till den formen av skolgång och undervisning där elever inte delas upp baserat på religiös tillhörighet utan alla läser samma religionskurs tillsammans (Alberts 2007). Hennes undersökningen är inriktad på europeiska länder och hon lyfter även fram bland annat Norge, Tyskland och Nederländerna, men lägger en särskild fokus på England och Sverige. Detta gör att hennes forskning bör anses intressant. Ytterliga aspekter som är av intresse för denna undersökning är att bland de utmanande områden framhåller sätter fokus på genus/kön, förhållanden, hetero- och homosexuell kärlek samt sexualitet. (Alberts 2007). Alberts menar att dessa områden kan ses som fokusområden för vår tid som alla riskerar skapa en kontextuell konflikt. Denna konflikt menar Albert sker mellan individers längtan efter att få vara lyckliga och respekten för andra i den kontext personen tillhör. Framförallt handlar denna kontext om den religiösa och etiska mångfald som finns i dagens samhälle kontra den ökande sekulariseringen som sker i många länder. Alla dessa faktorer menar Albert är identitetsformande (Alberts 2007). Alberts lyfter i sin undersökning fram vikten av att lärare är lämpliga och kunniga i att hantera och arbeta med dessa frågor. En lärare behöver enligt Alberts ha det som hon kallar för ”key skills” för att på ett bra sätt hantera denna undervisning.

Wanda Alberts har framförallt forskat vid universitetet i Bergen. I nuläget är hon professor i religionsvetenskap vid Leibnitz universitetet i Hannover. Alberts fungerar där även som verkställande direktör vid intuitionen för religionsvetenskap.

4:5 Interkulturell religionsundervisning i praktiken

Hedvig Jannert och Charlotte Persson lyfter i *Interkulturell religionsundervisning i praktiken* frågor kring hur lärare bäst kan praktisera religionsundervisning i ett mångkulturellt klassrum. Dessa frågor rör bland annat hur lärare kan arbeta respektfullt och nyanserat, planera och genomföra undervisning samtidigt som de skapar nyfikenhet, får alla elever delaktiga och skapar en förståelse och tolerans för olika människors tro och etiska ställningstaganden (Jannert och Persson 2018). Som en del i religionsundervisningen lyfter Jannert och Persson den del som inbegriper sex och samlevnadsundervisning. De lyfter fram ämnesplanen och framhåller att det är ett område som inte kan förhandlas bort utan är menat som ett område som ska ingå i undervisningen. Det är ett område som en lärare kan ta sig an på olika sätt och som kan medföra en utmaning för den undervisande läraren. Jannert och Persson framhåller att många lärare väljer att lägga detta moment som en ”särskilt lektion” (Jannert och Persson 2018: s 162) men det är ingenting som de själva förespråkar. De menar istället att detta område är någonting som både

bör få ett eget utrymme i religionsundervisningen men som även bör löpa parallellt med den övriga religionsundervisningen. Jannert och Persson framhåller även de svårigheter som kan finnas när elever som positionerar sig inom en viss religiös inriktning ställs inför frågor som är svåra för dem att hantera. Detta innefattar de frågor och områden som utmanar de som eleverna har en färdig ”sanning” kring. Områden som de anser kan ses som särskilt problematiska är abortfrågan, homosexualitet, att bli av med oskulden, omskärelse etc. (Jannert och Persson 2018).

I sin undersökning har Jannert och Persson intervjuat ett antal lärare som undervisar i religionskunskap på gymnasiet. I området som lägger fokus på undervisning om sex och samlevnad framhåller en av dessa lärare den problematik som finns med att undervisa om mångfalden inom olika religioner och dess inriktningar. Läraren säger ”Den stora utmaningen tycker jag är att lyfta frågorna så att de inte bara handlar om att lära fakta utan att nå insikten att det inte går att generalisera. Verkligheten är inte sådan att man kan lära ut saker som att alla katoliker är emot abort” (Jannert och Persson 2018: s 163). Ytterligare en lärare lyfter fram de konflikter som kan uppstå i klassrummet när elever har en önskan om att få ett ”rätt” svar i en svår fråga. Här menar läraren att det ibland finns en svår balansgång. Samtidigt som lärare har ett uppdrag i att implementera värdegrunden hos eleverna måste samtidigt ett övervägande göras så ingen elev blir utpekad eller påhoppad. Den intervjuade läraren framhåller även att det som lärare är viktigt att inte själv dra för snabba slutsatser om vem som kan tänkas tro eller tycka något och på så vis skapa fördomsfulla förutfattade meningar om eleverna (Jannert och Persson 2018). En ytterligare problematik som den intervjuade läraren lyfter är de elever som inte anser de ska ha undervisning gällande sex och samlevnad. Läraren lyfter ett exempel där en elev i ett upprört tillstånd lämnat undervisningen och ringt ett telefonsamtal. När läraren sedan frågade vad det hela handlade om svarade eleven ”Detta med sex ska jag inte få kunskap om av någon annan än NN [företrädare för lokal församling] och det ska ske först när jag ska gifta mig. Jag får inte vara med på sos!” (Jannert och Persson 2018: s 166). Läraren berättar att hen sedan fick tillsägelser att sos (sex och samlevnadsundervisning) var ett brott mot elevernas tro. Eleven framhöll även med stöd av trosfränder att det var diskriminerande mot dem och deras tro att tvingas delta i sos (Jannert och Persson 2018). Läraren avslutar med att berätta att denna situation kunde lösas genom att samtala med elev om varför sos sker och att den inte på något vis rättfärdigar eller uppmanar till sexuella aktiviteter eller förbindelser (Jannert och Persson 2018).

Jannert och Perssons undersökning är baserad på upplevelser från lärare som arbetar i svenska klassrum med den nuvarande läroplanen. Även Jannert och Persson är utbildade gymnasielärare med flerårig erfarenhet inom religionskunskapsämnet. Deras undersökningen berör både religionsundervisningen, den bredd som finns inom religioner samt undervisningsmomentet sex och samlevnad vilket gör den intressant för denna undersökning.

4:6 Sammanfattning av tidigare forskning

Här presenteras en sammanfattning av den tidigare forskningen som skett inom området som lyfts fram i denna undersökning. Sammanfattningen presenteras dels ur ett internationellt perspektiv och dels ur ett nationellt perspektiv.

4:6:1 Internationell forskning

Den internationella forskningen framkommer att det finns en avsaknad av rutiner för hur området sexualitet skall behandlas i religionsundervisningen. Inom de läroplaner som lyfts fram finns inte momentet inskrivet som en del i religionsundervisningen. Forskningen visar att det vore fördelaktigt om detta moment hade skrivits in i läroplanen för religion. Studierna visar att

området sexualitet är ett område av vikt som har en stor inverkan på elevers synsätt på och förhållningssätt till religion, sina medmänniskor och hur de värderar dessa, samt sin egen sexualitet. Studierna lyfter fram de svårigheter och den komplexitet som finns i att undervisa om sexualitet och de många faktorer en lärare måste ta hänsyn till. Här finns en stor skillnad gentemot den svenska läroplanen där sexualitet redan lyfts fram som en viktig och relevant aspekt i undervisningen. Den internationella forskningen är således intressant eftersom den rekommenderar det som redan genomförts i Sverige, men som ändå ter sig som otillräckligt.

4:6:2 Nationell forskning

I den nationella forskningen framkommer att elever som med en religiös positionering tenderar till att inte känns igen sin tro som den framställs i religionsundervisningen. Elever upplever att det läggs en för stor fokus på religionens historia och en för liten fokus på den nutida levda- och den individuella religionen. Religionen framställs lätt ur ett stereotypiskt perspektiv vilket kan leda att elever upplever negativa känslor gentemot sina lärare. Detta riskerar också leda till att elever med en religiös positionering görs till representanter för en tro som inte är deras. Dessa elever ger i forskningen även uttryck för en känsla av att bli bortprioriterade till förmån för att undervisningen skall passa de elever som inte har en tro eller livsåskådning.

Studierna visar vikten på de språkliga aspekterna inom undervisningen samt vikten av att elever ges möjligheten till djupare diskussioner. Genom diskussioner och en balanserad undervisning ges eleverna möjlighet till att skapa respekt och att visa respektfullhet gentemot varandra. I studierna framkommer att momentet sexualitet i religionsundervisningen är ett område som utmanande för undervisande lärare. En lärare har flertalet faktorer att ta hänsyn till och forma sin undervisning efter. Vikten av att göra momentet sexualitet till en naturlig del i religionsundervisningen betonas, samt vikten av att lyfta fram frågor utan att framställa det som fakta. Något som innebär en särskilt utmanande.

5 Material och metod

I denna del kommer den metod och det material som använts att presenteras. Det redogörs för på vilket sätt materialet har samlats in, vilka avgränsningar som gjorts och vilket urval som skett. Här finns en redogörelse för enkätens utformning och slutligen presenteras även hur materialet har bearbetats samt vilka etiska ställningstaganden som skett i samband med insamlandet av materialet.

5:1 Metod för materialinsamling

Syftet med undersökningen är att skapa en förståelse av elevernas uppfattning om sexualitet som moment i religionskunskapsämnet. De som bäst och mest tillförlitligt kan besvara dessa frågor är elever på gymnasiet. Fokus i denna undersökning är att få en så bred och varierande bild som möjligt över elevers synsätt, inom den tidsgräns som funnits för att genomföra undersökningen. För att uppnå detta och för att tidsmässigt kunna hantera det insamlade materialet föreföll enkäter som det rimligaste metodvalet.

Det finns två olika former av enkäter, postenkäter och gruppenkäter. Då undersökningen vänder sig till en specificerad grupp, gymnasieelever som har läst religionskunskap, var gruppenkäter det rimliga valet (Trost och Hultåker 2016). Undersökningen bör ses som en kvantitativ undersökning. Gränsen för vad som kan räknas som kvalitativ respektive kvantitativ är inte alltid helt knivskarp och de båda kan användas som en kombination (Trost och Hultåker 2016). Vanligen sker då uppföljande intervjuer i anslutning till enkäten. Då syftet med denna undersökning är att nå ut till så många elever som möjligt som uppfyller de uppsatta kraven kan detta peka mot att det är en kvantitativ undersökning. Trost och Hultåker framhåller i boken *Enkätboken* att när personen som utför en undersökning tänker i banorna ”*längre, fler eller mer*” (Trost och Hultåker 2016: s 18) bör undersökningen ses som kvantitativ (Trost och Hultåker 2016). Även i det fall då siffror och antal är av intresse kan det ses som en riktlinje för att det är en kvantitativ studie (Trost och Hultåker 2016). När en undersökning syftar till att ta reda på *hur* någon har *upplevt* någonting bör det istället anses som en kvalitativ undersökning (Trost och Hultåker 2016). Fokus i denna undersökning ligger i större utsträckning på siffror är på *hur* frågan, även om dessa finns med som en del i enkäten. Detta talar för att undersökningen är av en kvantitativ karaktär (Trost och Hultåker 2016).

I undersökningen ställs totalt fyra frågor vilka skulle besvaras med hjälp av enkäten. I enkäten ställs inledningsvis ett antal sakfrågor gällande kön, ålder etc. (se fråga 1–4 i bilaga 1). Efter detta ställs frågor som används för att kunna besvara undersökningens frågor. Den första frågeställningen i undersökningen löd: (1) I vilken utsträckning upplever eleverna att de olika religionernas synsätt på sexualitet tas upp i religionskunskapsundervisningen? För att besvara denna fråga krävdes det som Trost och Hultåker kallar för ”Attityd- eller åsiktsfrågor” (Trost och Hultåker 2016: s 70). Dessa frågor skapades genom en matrisfråga som frågade i hur stor utsträckning olika områden inom religionsundervisningen bearbetats (se fråga 6 i bilaga 1). Här ansågs det lämpligt att eleverna fick gradera utsträckningen i en skala mellan 1–5. Att inte enbart efterfråga sexualitet utan även andra områden som tas upp ansågs nödvändigt för att kunna sätta området sexualitet i perspektiv till de andra områden som berörs i kursen. Kopplat till denna fråga efterfrågades också elevernas egen inställning till olika områden inom fältet sexualitet. Detta för att skapa en förståelse för hur relevant eleverna själva anser att dessa områden är i undervisningen (se fråga 10 i bilaga 1).

Den andra frågeställningen löd: (2) Upplever eleverna att de får information och förståelse för att synsättet på sexualitet är varierande beroende på inriktning och kontext inom olika levda religioner? För att besvara denna fråga ansågs det som kallas sakfrågor passa bäst (Trost och

Hultåker 2016). Sakfrågorna kan visserligen vara värderande och ger i detta fall ingen fakta som kan ses som helt sann eller falsk. Dock kan det ses som en sakfråga då det som efterfrågas är det faktiska förhållandet som eleven upplevt (Trost och Hultåker 2016). Här efterfrågades om någon religion berördes mer samt i så fall vilken eller vilka dessa religioner var (se fråga 7, 8 och 11 i bilaga 1).

Den tredje frågeställningen löd: (3) Om eleverna anser sig få kunskap om variationer gällande sexualitet inom de olika levda religionerna, på vilket sätt synliggörs och behandlas då detta? För att besvara denna frågeställning ställdes både sakfrågor och attityd- och åsiktsfrågor. För att skapa en grundförståelse efterfrågades inom vilka ämnesområden som sexualitet diskuterades, på vilket sätt eleverna fick arbeta med frågor kring sexualitet samt hur och om detta område examinerades (se fråga 9, 12 och 13 i bilaga 1).

Den fjärde och sista frågeställningen löd: (4) Vilka positiva respektive negativa upplevelser har eleverna angående området om religion och sexualitet i religionskunskapsundervisningen? Även här ställdes både sakfrågor och attityd- och åsiktsfrågor till eleverna. Frågorna kopplades till vad de ansåg om undervisningen som helhet samt området kring sexualitet (se fråga 5 och 14 i bilaga 1). Till denna fråga kopplas även frågorna som rör hur elever med en religiös positionering upplevde undervisningen. För att få svar på detta ställdes först två sakfrågor kopplat till om eleverna hade en religiös positionering (se fråga 15 och 16 i bilaga 1). Som följd ställdes ytterligare fyra sakfrågor samt två attityd- och åsiktsfrågor. Dessa berörde om eleverna upplevt att de pekats ut, hur deras positionering framställdes samt om de pekats ut som representanter i klassrummet (se fråga 17–22 i bilaga 1).

Eftersom enkäterna skulle sändas ut till vitt skilda delar i Sverige och syftet var att i så liten utsträckning som möjligt känna till vilka elever som deltog ansågs webbenkäter som det lämpligaste valet. Enkäten skapades med hjälp av *google forms* och mejlades sedan till den ansvariga rektorn på skolan. Denna vidareförmedlade sedan enkäterna till en ansvarig lärare som i sin tur lämnade ut länken till eleverna. Eleverna fick sedan en period på 16 dagar på sig att besvara enkäten innan den stängdes för att sammanställas.

Det material som används i denna undersökning är enkäter som samlats in digitalt. Dessa enkäter har besvarats av femtio elever som går på fem olika gymnasieskolor runt om i Sverige. Skolorna har en kraftig geografisk spridning, från norr till söder. Alla elever som har besvarat enkäten har läst kursen *religionskunskap 1*. Totalt sändes etthundrasexton enkäter ut. Av dessa var det femtio som besvarades. Detta ger en svarsfrekvens på cirka 51% (50,86%).

5:2 Avgränsningar och urval

Först och främst valdes elever som inte läst religionskunskap bort. För att kunna besvara frågorna i enkäten, var det ett krav att ha läst kursen *religionskunskap 1*. I och med detta sällades de elever som går i första årskursen på gymnasiet bort helt och hållet. I nästa steg gjordes en övervägning gällande huruvida eleverna behövde ha läst hela kursen *religionskunskap 1* eller inte. Eftersom olika skolor och lärare kan förväntas arbeta med kursen på olika sätt och i olika ordning ansågs det rimligt att kräva att eleverna skulle ha läst klart hela kursen. För att eleverna på bästa sätt skulle kunna besvara de olika frågorna lades därför fokus på elever som avslutat kursen. Detta var främst tredjeårselever då de flesta elever visade sig läsa kursen under årskurs två eller tre. På grund av de svårigheter som uppstod med att hitta elever lämpliga för att delta i undersökningen (se urval nedan) beslutades dock att elever som läst kursen under inestående termin och därmed enbart hade 1–2 veckor kvar på kursen, skulle kunna delta i undersökningen.

De elever som läste kursen under helår, under detta läsår, valdes bort på grund av att de inte ansågs ha kommit tillräckligt långt i kursen för att kunna ge en rättvis bild av kursen som helhet.

För att skapa en så bred förståelse som möjligt för hur undervisningen kan se ut och uppfattas av elever, önskades en relativt stor grupp elever delta i undersökningen. Det stod också klart att för att skapa denna bred behövde det vara elever som haft olika lärare. För att säkerhetsställa variationen på lärare var det önskvärt med elever som kom ifrån mer än en skola och företrädevis från mer än en kommun. Eftersom tiden för undersökningen görs under sista delen av året var det relativt bråttom att skicka ut enkäterna till de utvalda skolorna. Detta för att eleverna skulle hinna besvara enkäten innan de gick på den annalkande juledigheten. På grund av tidspressen lades därför fokus på skolor där jag sedan tidigare hade kontakter på ett eller annat sätt. Dessa kontakter finns på skolor spridda över större delen av landet. Ett e-mejl formulerade och sändes ut till samtliga av dessa kontakter. Det visade sig problematiskt att finna skolor som uppfyllde de krav som ställdes på elever som skulle delta i undersökningen och som var villiga att ställa upp med sina elever. En skola besvarade förfrågan positivt men flertalet av de skolor som tillfrågats besvarade förfrågan nekande. Detta berodde främst på grund av att eleverna läste kursen religionskunskap i årskurs tre där de läste den enbart under vårterminen, vilket innebar att eleverna ännu inte påbörjat kursen, alternativt att de som läst kursen också hade tagit studenten. Det förekom även svar som informerade att eleverna läste kursen över helår i årskurs tre och enbart hade läst halva kursen vid dags dato.

På grund av de få positiva svaren var det nödvändigt att utöka antalet förfrågningar till fler gymnasieskolor i Sverige. Via en förteckning över Sveriges gymnasieskolor valdes slumpmässigt ett femtiotal gymnasieskolor runt om i Sverige ut. De femtio skolorna blev de femtio första på listan där mejladress till ansvarig rektor fanns med. En likvärdig mejlfrågan sändes ut till samtliga av dessa. Ett tjugotal återkopplingar inkom. Återigen var flertalet utav svaren nekande. Även denna gång till största del på grund av likvärdig information som delgivits från tidigare skolor. Eleverna läste kursen religionskunskap i årskurs tre och hade antingen inte påbörjat kursen eller enbart läst halva kursen. Två skolor svarade att de inte lämnade ut enkäter till sina elever och en skola att de enbart samarbetade med studenter som läste på högskolan på orten. Fyra skolor besvarade dock förfrågan positivt och erbjöd möjlighet att dela ut enkäten till utvalda klasser på dessa skolor. Alla fyra skolorna som besvarade förfrågan positivt valdes ut att delta i undersökningen tillsammans med den enda skolan som svarat ja i första mejlutsikket. Ett tjugotal skolor besvarade inte förfrågan.

5:3 Bearbetning av material

Efter att enkäterna samlats in gjordes en genomläsning av alla inkomna svar. Tre av svaren var på grund av olika anledningar inte ifyllda på ett sådant sätt att de var användbara i undersökningen. Dessa tre svaren sorterades bort och har inte använts i sammanställningen av resultatet. Kvar fanns femtiosex svar som har varit grunden i resultatsammanställningen. De fem skolor som deltagit i undersökningen har alla fått separata men med varandra identiska enkäter att besvara. De automatiska sammanställningarna av resultat som enkätprogrammet skapade var såldes fem stycken separata. Dessa fem har sammanställts för att skapa en enhetlig bild av det inkomna materialet. En kontrollräkning har skett på alla de olika frågorna för att kontrollera att det är rätt antal svar på varje fråga. I samband med kontrollräkningen vid sammanställningen har avvikelser i programmets sammanställning och antalet elever upptäckts i ett fåtal av frågorna. Här har skett ytterligare en kontrollräkning, som utförts genom att gå igenom alla enskilda svar för att se vad avvikelsern består i för att denna ska kunna korrigeras.

När svaren har bearbetats har sammanställningar av elevernas olika svar skett. Samtidigt har olika parametrar som elevernas ålder, kön, samt årskurs (både nuvarande och när läsningen av

kursen var) tagits med i beräkningen och även den sammanställts som en del i resultatet. Detta har sammanställts genom att alla de individuella svaren har gått igenom samt räknats utifrån parametrarna ålder, kön, samt årskurs. Som exempel kan nämnas de elever som angett att de har en religiös positionering. Vi sammanställningen har en total siffra framkommit som visar hur många dessa elever är. Genom att sedan kontrollera alla de enskilda svaren har dessa elevers hela svar kunnat sorteras ut för att se ålder, kön, samt årskurs etc. I de fall då det har ansetts lämpligt eller givande skapades cirkel- eller stapeldiagram för att ge en tydligare bild av svaren.

5:4 Etiska överväganden

När en enkät riktar sig till personer som går på gymnasiet måste det tas i beaktande att det i huvudsak rör sig om personer i en ålder mellan 16–20. Eftersom ingen person som deltagit i undersökningen har varit under 15 års ålder har det inte ansetts nödvändigt att kräva vårdnadshavares tillstånd för elevernas deltagande i undersökningen. Personer som passerat 15 års ålder kan själva ge samtycke till att delta i en undersökning såvida de förstår undersökningens innehåll. Eftersom eleverna nyligen läst kursen religionskunskap har de också nyligen arbetat med de olika punkterna som enkäten berör och ämnet är bekant för dem.

Ämnet som berörs i enkäten kan till viss del ses som ett känsligt ämne då det ställs frågor både om sexualitet samt om elevernas eventuella religiösa positionering. Henry Cöster framhåller i boken *Forskningsetik och ömsesidighet Vård, social omsorg och skola* att religiös eller filosofisk övertygelse kan klassas som känsliga personuppgifter. Bedömningen har dock gjorts att det inte har varit nödvändigt att skicka någon ansökan till etikprövningsnämnden. De överväganden som ligger till grund för beslutet är följande. (1) Undersökningen lägger ingen fokus på vilken form av religiös positionering eleven har, enbart om de har en religiös positionering. Eleven ges heller inte möjlighet att svara annat än ”ja” ”nej” eller ”osäker” på frågan om religionstillhörighet. (2) Deltagandet i undersökningen sker anonymt. Vem som har angivit vilket svar i enkäten är okänt för alla personer utom för eleven själv. I resultatet anges inte vilka olika skolor eleverna går på. Det är inte möjligt för en läsare av undersökningen att spåra vem eller vilken elev som angivit ett visst svar. Inget register förs över de som deltar i studien. Känsliga personuppgifter kan således inte läcka ut (Cöster 2014). (3) Tillsammans med enkäten bifogas ett informationsbrev där det också redogörs för varför undersökningen görs, hur svaren kommer användas samt var eleverna kommer kunna finna slutresultatet av den undersökning de deltagit i. Det framgår även i informationsbrevet att enkäten är anonym. Det framkommer även att deltagandet är frivilligt och eleverna kan således välja att inte delta, om de så önskar, i enlighet med Cösters betoning på vikten av frivillighet (Cöster 2014).

6. Teori

I detta avsnitt presenteras den teori som ligger till grund för analysen av undersökningens resultat samt de teoretiska begrepp som används.

6:1 Interkulturellt pedagogiskt perspektiv

Den teori som ligger till grund för analysen i denna undersökning är ett teoretiskt perspektiv för interkulturell pedagogik. Det interkulturella perspektivet innebär att i miljöer där det finns människor från olika kulturer ska dessa kunna samarbeta och agera tillsammans. Begreppet interkulturell skiljer sig från det närbesläktade ordet mångkulturell som innebär att det i en miljö finns eller förkommer människor från olika kulturer. Begreppet mångkulturell inbegriper dock inte det samarbete eller den gemensamma handlingen som innefattas i begreppet interkulturell (Lorentz och Bergstedts 2016). Lorentz och Bergstedt beskriver i boken *Interkulturella perspektiv – Pedagogik i mångkulturella lärandemiljöer* det interkulturella pedagogiska perspektivet som ett sätt att se och belysa de likheter som alla människor har, i det mångkulturella samhället. Det innefattar förmågan att kunna fokusera på likheterna som knyter samman alla människor trots alla de olikheter som finns. Det innebär att en pedagog måste tänka förbi ”vi och dem” perspektivet och istället jobba för att skapa en enhet i klassrummet, trots de många olika etniciteter, kulturer, religioner etc. som kan finnas (Lorentz och Bergstedt 2016). Genom att elever först ges möjlighet att se de likheter som finns, det som knyter oss samman, kan de sedan lära sig att se den heterogenitet som finns bland människor. Eleverna ges på så vis förståelsen av att alla människor är lika, även om det finns saker som skiljer oss åt. Genom skapandet av denna förståelse uppstår förhoppningsvis även en acceptans, respekt och nyfikenhet för de olikheter som finns inom olika etniciteter, kulturer, religioner etc. Lorentz och Bergstedt skriver ”När vi *upptäcker* att vi både är lika och helt olika *samtidigt*, skapas möjligheter till att uppfatta varandra som likvärdiga och samtidigt som annorlunda.” (Lorentz och Bergstedt 2016: s 31). När ett interkulturellt pedagogiskt perspektiv används läggs det fokus på att knyta samman och skapa acceptans och förståelse, inte på att särskilja eller peka ut någon från mängden.

Lorentz och Bergstedt menar att lärares roll har förändrats i med det interkulturella pedagogiska perspektivet. En lärares roll är inte längre att förmedla en ”färdig kunskap” till eleverna på det sätt som kan sägas ha varit i skolan tidigare. De menar istället att i det som de kallar för dagens postmoderna samhälle är lärarens roll snarare att ”i allt högre grad själv vara aktiv i olika slag av informations- och lärandeprocesser.” (Lorentz och Bergstedt 2016: s 30). De menar att det snarare handlar om att leda eleverna i lärandet och att ge dem vägledning i sitt eget kunskapsbildande, snarare än att ge dem ett färdigt paket med kunskap (Lorentz och Bergstedt 2016). För att en lärare skall kunna arbeta utifrån ett interkulturellt pedagogiskt perspektiv krävs att det i klassrummet finns elever med olika kulturella tankesätt och åsikter, något som det idag i Sverige kan sägas finnas i de flesta klassrum. I klassrummet jobbar sedan läraren för att aktivt skapa både en social interaktion och en interkulturell kommunikation. Läraren jobbar aktivt för att hjälpa eleverna genom att låta kunskapen och lärandet variera och ha en utgångspunkt i elevernas upplevelser, utgångspunkter och förståelse (Lorentz och Bergstedt 2016). Den interkulturella pedagogiken bör också i undervisningen väva in begrepp, inkludering och exkludering som kan ske av olika grupper både i samhället och skolan. Samt bearbeta attityder, fördomar, rasism, sexism, jämlikhet och integration/segregation (Lorentz och Bergstedt 2016). Att låta olika grupper och individers synsätt synliggöras och visas acceptans är av stor vikt och detta bli särskilt tydligt bland annat inom religionskunskapsundervisningen. Ett interkulturellt pedagogiskt perspektiv innebär att elever ges möjlighet att få en fördjupad förståelse för andras religion och trosuppfattning, utan att någon pekas ut eller görs till ”den andre”. Fokus bör istället som Lorentz och Bergstedt skriver ligga i att se vad som förenar olika trosuppfattningar och synsätt. För att ge denna förståelse är det av vikt att olika religioner och dess inriktningar

synliggörs på ett sådant sätt att eleverna erbjuds möjlighet att känna igen sig i sina egna religiösa positioneringar.

6:1 Teoretiska begrepp

I analysen av det insamlade materialet ligger fokus på att se på vilket sätt det interkulturella pedagogiska perspektivet lyfts fram och arbetas med i religionsundervisningen på de fem deltagande skolorna. För att göra detta har ett antal olika teoretiska begrepp kopplat till interkulturell pedagogik använts. Dessa begrepp är hämtade från texterna *Interkulturella perspektiv* av Hans Lorentz och Bosse Bergstedt samt texten *Interkulturell pedagogisk kompetens* av Hans Lorentz. Båda texterna är publicerade i antologin *Interkulturella perspektiv – Pedagogik i mångkulturella lärandemiljöer*. Det första begreppet är *interkulturellt kommunikation*. Enligt Lorentz innebär detta hur vi pratar med, men även om, människor av andra kulturer. För att kunna kommunicera med människor av olika kultur räcker det inte att enbart lära sig ett annat språk, det krävs också en förståelse för kulturen för att kunna samtala och skapa förståelse (Lorentz 2016). Begreppet används för att visa på hur saker kommuniceras i klassrummet. Det kan handla om hur elever och lärare talar sinsemellan men också om hur elever och lärare talar om eller framhåller en viss religion eller religiös inriktning/åsikt.

Det andra begreppet som använts i analysen är *interkulturellt lärande*. Lorentz och Bergstedt definierar ordet enligt följande: ”ett lärande där olika kulturella beteenden, normer, värderingar, kunskap och tankar hos olika individer med skilt etniskt eller kulturell bakgrund, genom social interaktion och interkulturell kommunikation kan påverka subjektiva uppfattningar av skilda (kunskaps)fenomen i världen omkring oss” (Lorentz och Bergstedt 2016: s 31). Ett interkulturellt lärande innebär även att alla lär sig tillsammans, lär sig av varandra och kan vara delaktiga i utformandet och innehållet (kunskapen) av den undervisning som sker. Begreppet används för att framhålla vilken form av undervisning som sker i ett klassrum, om det är en låst och lärarstyrd undervisning eller en undervisning där eleverna ges möjlighet att dela med sig av sina kunskaper, åsikter eller uppfattningar. Ett tredje begrepp som används i analysen är *etnorelativ förståelse*. Den etnorelativa förståelsen innebär viljan eller förmågan hos en elev eller lärare att förstå och acceptera kulturella olikheter samt en kulturell pluralitet (Lorentz 2016). Begreppet används dels för att belysa den vilja och det intresse som finns hos eleverna och den undervisande läraren, att se de olikheter som finns och att lära sig om eller undervisa om dessa.

7. Resultat

I denna del kommer resultatet av undersökningen att presenteras och analyseras. Analysen kommer att göras utifrån det interkulturella perspektivet. De olika frågeställningarna som ligger till grund för undersökningen kommer att presenteras var och en för sig med resultat och en slutsats. Till sist kommer en gemensam slutsats av resultatet att presenteras.

7:1 Grundinformation

Enkäten som ligger till grund för undersökningen skickades ut till totalt etthundrasexton elever på fem olika skolor runt om i Sverige. Av dessa etthundrasexton var det femtionio som svarade på enkäten, detta ger en svarsfrekvens på cirka 51%. Av dessa femtionio var det tre svar som fick sorteras bort. Dessa svar har inte räknats med i övriga delar av resultatet vilket ger totalt femtiosex svar som resultatet baseras på. Av de som svarade uppgav trettio att de var killar, tjugosex att de var tjejer.

Åldern på de som deltog varierande mellan sju till tjugoen plus. Sex personer var sju, fyrtiofem var arton, fyra var nitton och en var tjugoen plus. Femtio av de elever som deltog i undersökningen gick för närvarande tredje året på gymnasiet. Av dessa hade fyra läst religionskunskap i årskurs ett, tjugofem av dem i årskurs två samt tjugoen av dem i årskurs tre. Övriga sex elever gick för närvarande årskurs två och dessa hade även läst religionskunskap i årskurs två. Bland eleverna som deltar i undersökningen är det vanligast att de har läst religionskunskap under gymnasiets andra år. Men undersökningen innehåller även elever som läst kursen under första terminen i årskurs tre. Få av eleverna har läst kursen under sitt första gymnasieår.

7:2 Omfattningen av olika religioners synsätt på sexualitet i religionskunskapsundervisningen

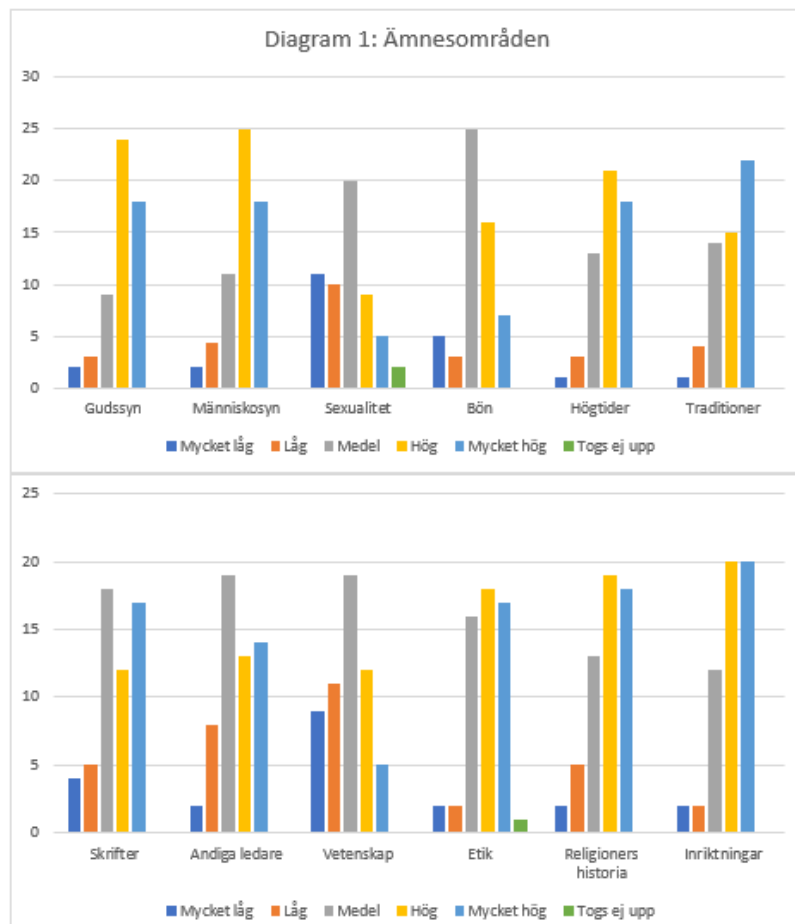
I ett interkulturellt lärande är det av vikt att eleverna ges en insikt och förståelse i olika religioners och inriktningarnas syn- och förhållningssätt inom centrala områden. Olika religioner och inriktningarnas synsätt på och förhållningssätt till sexualitet är ett av dessa områden. Sexualitet är ett område som för många kan anses känsligt att prata om. Området sexualitet blir därför relevant även för elev som skall lära sig att behärska en interkulturell kommunikation. För att kunna besvara i hur stor utsträckning eleverna upplevde att de olika religionernas synsätt kring sexualitet togs upp i undervisningen ställdes två frågor i enkäten. Båda dessa var matrisfrågor.

7:2:1 Ämnesområden

För att ge en bild av hur stort utrymme sexualitet får i religionsundervisningen i skolan fick eleverna möjlighet att ranka de olika ämnesområdena som kan eller bör ingå i kursen religionskunskap (se fråga 6 i bilaga 1). Resultatet visar (se diagram 1: Ämnesområden) att eleverna anser att sexualitet får ett relativt litet utrymme i religionsundervisningen i förhållande till övriga arbetsområden. Endast fjorton av femtiosex, cirka 14%, ansåg att sexualitet inom religionerna togs upp i hög eller mycket hög utsträckning. Som en jämförelse kan områdena människosyn, gudssyn och olika religiösa inriktningar lyftas fram. Området människosyn ansåg fyrtiotre elever togs upp i stor eller mycket stor utsträckning följt av gudssyn med fyrtiotvå och olika religiösa inriktningar med fyrtio. Då området sexualitet i stor utsträckning påverkar olika religioners människosyn och till viss del även gudssyn är detta område ur ett interkulturellt lärande perspektiv av vikt. För att elever skall få en verklig förståelse för människor med annan trosuppfattning krävs en insikt i inte bara vilken människo- och gudssyn som finns, utan även vad den bottnar sig i. Sexualitet är och har en stor del i detta, vilket gör att för att eleverna skall få en god etnorelativ förståelse, behöver du få kunskap även inom området sexualitet.

Tjugo elever ansåg att området sexualitet togs upp i liten eller mycket liten utsträckning och två elever upplevde att det inte tagits upp i undervisningen över huvud taget. Av de tolv områden som efterfrågades var området sexualitet det som flest elever ansåg ha tagits upp i liten eller mycket lite utsträckning. Området vetenskap var det område som låg närmast, där tjugo av eleverna ansåg att det togs upp i liten eller mycket liten utsträckning. Noterbart här är att det inte finns någon elev som uppgett att området vetenskap inte tagits upp alls. Området har också en högre andel elever som uppgett att det tagits upp i hög utsträckning eller på en medelnivå jämfört med området sexualitet.

Av de elever som svarar att de anser att sexualitet tas upp i mycket liten eller liten utsträckning är det dubbelt så många tjejer som killar som angett detta alternativt. Totalt fjorton stycken tjejer och sju stycken killar.

7:2:2 Områden inom sexualitet

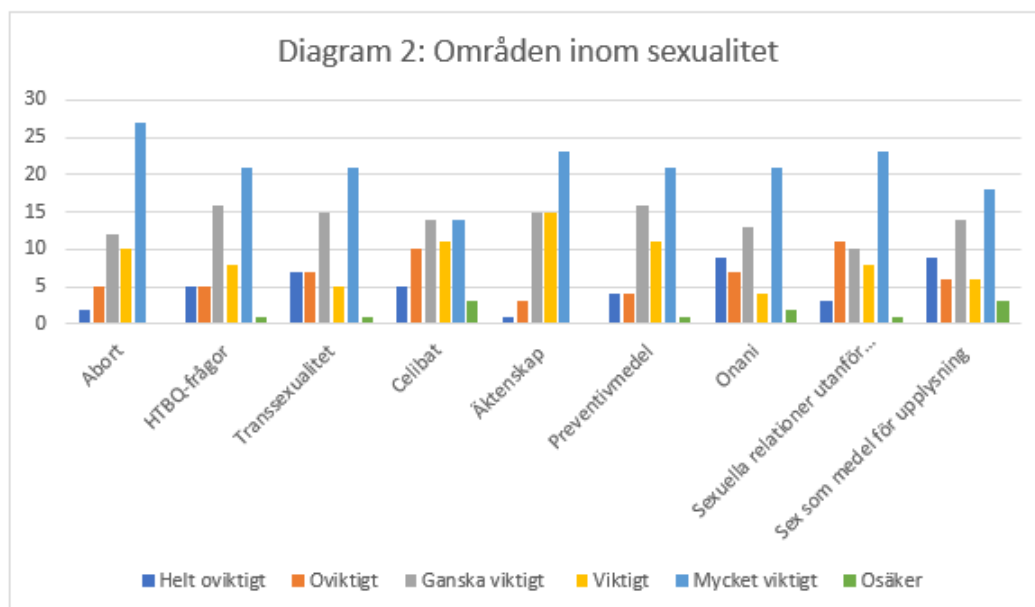
I den andra enkätfrågan (se fråga 10 i bilaga 1) kopplad till första frågeställningen lades fokus på att se hur elevernas vilja till en etnorelativ förståelse förhöll sig. I denna fråga fick eleverna ranka hur viktigt de ansåg det var att lära sig om olika områden inom ämnesområdet sexualitet. Eleverna fick ranka olika områden från helt oviktigt (1) till mycket viktigt (5). Genom att låta eleverna ranka om de anser ett område som viktigt eller inte går det att skapa en bild av om de finns en grundläggande vilja och önskan om kunskap och förståelse hos eleverna. Något som är en av grundförutsättningarna för att kunna utveckla en etnorelativ förståelse. Resultatet visar (se diagram 2: Områden inom sexualitet) att eleverna som deltagit i undersökningen generellt sett anser de olika områden som innefattas i sexualitet som viktiga att tillägna sig kunskap inom. Det område som flest elever rankat som mycket viktigt är abort. Här är det tjugosju av femtiosex elever som anser att det är ett mycket viktigt område att lära sig kring, medan enbart två personer har angett det som helt oviktigt. Att området abort kommer högt i statistiken bör inte ses som förvånande. Detta är ett område som många religioner har en tydlig tankegång kring och förhållningssätt till. Det är också ett ämne som inom många mångkulturella sfärer är aktuellt och både diskuteras och debatteras flitigt. De båda personerna som angett abortfrågan som helt oviktigt är killar som läst kursen under sitt andra läsår. Detta bör heller inte ses som särskilt förvånande då abort inom många kulturer och kretsar ses som främst ett ”problem” för kvinnan. Sett ur ett interkulturellt lärande perspektiv och med fokus på en etnorelativ förståelse kan det anses oroande att killar i ung ålder anser att det är ett område de inte behöver ha vetskap inom. Det område som flest elever har rankat som helt oviktigt är området onani. Här är det totalt nio

elever som har angett svaret helt oviktigt. Det är dock fortfarande fler elever som har angett ämnet som mycket viktigt eller viktigt än som angett det som helt oviktigt eller oviktigt. Av dem som angett området som helt oviktigt är sju killar och två är tjejer.

Sammanställt har alternativen mycket viktigt i alla frågorna fått etthundraåttionio röster. Alternativet helt oviktigt har fått totalt fyrtiofem röster. Av dessa fyrtiofem är det trettioåtta röster som kommer från killar och sju röster som kommer från tjejer. Av dessa har fyrtiotvå gets av personer som läst kursen under sitt första eller andra läsår. Flertalet av eleverna visar ur ett etnorelativ förståelseperspektiv ett stort intresse och en vilja för att lära sig om och få förståelse för de olika kulturella och religiösa synsätt som finns inom olika religioner kring området sexualitet. Eleverna visar ett en vilja och en önskan att lära sig om synsättet kring dessa frågor. De tre som särskilt väcker elevernas intresse och önskan om att lära sig är abort, äktenskap och sexuella relationer utanför äktenskapet. De undervisande lärarnas försökt till att lära ut en etnorelativ förståelse är enligt resultatet i undersökningen lägre än den vilja som finns hos eleverna när det kopplas till i momentet sexualitet i religionskunskapsundervisningen. Sexualitet är det område som enligt eleverna ges absolut minst tid i jämförelse med de andra ämnesområdena inom religionskunskap, trots den vikt området har inom det interkulturella lärandet (se Diagram 1: Ämnesområden). Då eleverna anser flera av områden inom sexualitet som viktiga men området samtidigt framställs som ringa framstår det interkulturella lärandet i klassrummet som bristfälligt.

7:2:3 Summering

Undersökningen visar att eleverna upplever att de olika religionernas synsätt på sexualitet tas upp i liten utsträckning. Det är det område inom religionskunskapsundervisningen som eleverna upplever tas upp absolut minst, trots att det hos eleverna finns ett intresse för området. Eleverna ger uttryck för att det anser det vara av stor vikt att lära sig om olika religioners synsätt på olika fält inom området sexualitet. Eleverna visar en vilja för etnorelativ förståelse.

7:3 Information och förståelse kring synsättet på sexualitet inom olika inriktningar och kontexter

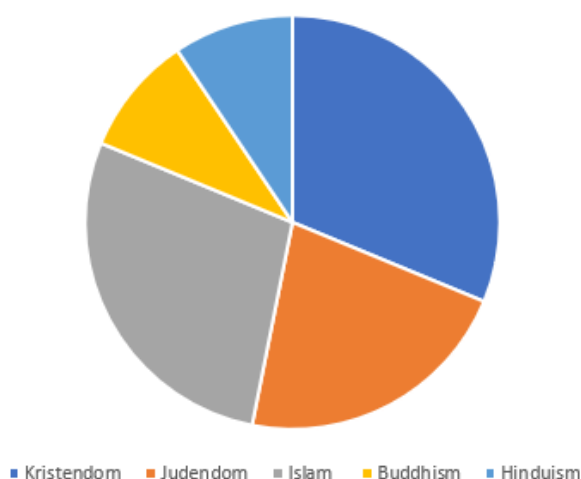
För att besvara undersökningens andra frågeställning ställdes tre olika frågor i enkäten. Dessa frågor syftade till att först säkerhetsställa huruvida sexualitet tagits upp i samband med undervisningen om alla religioner eller om det skett enbart i samband med en eller några utvalda religioner/livsåskådningar. Om det tagits upp söktes också svar på om det skett övergripande där religionens synsätt presenterats som helhet eller om det fördjupats inom de olika inriktningarna. Ur ett interkulturellt pedagogiskt perspektiv är det av vikt, inte bara att få kunskap om skillnaden mellan olika religioner utan även om de variationer som finns inom religion. För att en elev ska kunna lära sig att behärska en interkulturell kommunikation och anpassa denna efter de människor personen kommunicerar med krävs att eleven har vetskap i och förståelse för att de även inom religioner kan se mycket annorlunda ut. Sexualitet är ett av de områden som har en stor bredd även inom religioner.

7:3:1 Religioner och sexualitet

Den första av dessa frågor efterfrågade om sexualitet diskuterats mer i samband med någon viss religion (se fråga 7 i bilaga 1). Elva elever uppger att sexualitet diskuterats mer inom en viss religion och fjorton elever har svarat att de upplever sexualitet tas upp mer inom några religioner. Att närmare hälften (ca 45%) av eleverna anser att en eller flera religioner ges större tid kan leda till brister i den interkulturella kommunikationen och etnorelativa förståelsen. Den interkulturella kommunikationen berör både hur det talas om en religion eller inriktning samt hur denna framhålls i klassrummet. Att tala mer om en eller några religioner och att tala mindre eller helt utesluta några kan ses som ett sätt att framhålla dessa religioner. En lärares val kan ha en inverkan och påverkan av elever i deras uppfattning om vilken eller vilka religioner och inriktningar som ses som eller kan ses som viktigast att känna till. Särskilt problematiskt kan detta bli om det finns elever i klassrummet som kan uppleva att deras religion/inriktning/livsåskådning sorteras bort till förmån för en annan. Givetvis finns det här också en problematik med den tidsaspekten som finns i skolan och det omöjliga uppdraget som det skulle innebära att ta upp alla religioner och inriktningar. Dock är en relativ medelnivå mellan religionerna som lyfts fram önskvärd. Tretton elever har svarat att sexualitet togs upp på ett likvärdigt sätt inom alla religioner och arton elever har svarat att de inte minns.

Den andra frågan som ställdes var kopplad till den första. Den riktade sig till dem som svarat att det behandlades mer i antingen en eller flera religioner och efterfrågade vilka dessa religioner var (se fråga 8 i bilaga 1). Av de som angett att sexualitet behandlats mer inom en religion ansåg åtta (73%) att detta skett inom undervisningen av islam medan bara tre upplevde att det skett i samband med undervisningen om kristendom eller judendom. Av de som angett att det togs upp mer inom flera religioner var även här islam den religion som flest uppgav. Nio personer hade uppgett islam. Att islam är den tro som särskiljer sig är på ett viss förvånande då kristendomen har en tradition av att vara den tro som får mest fokus i religionsundervisningen. Samtidigt är det ur ett interkulturellt lärande och

Diagram 3: Sexualitet inom religioner

kommunikationsperspektiv inte förvånande då islam är den snabbast växande religionen både i Sverige och i världen. Att elever och lärare upplever ett behov av att få och skapa en etnorelativ förståelse för och öka på möjligheterna för en interkulturell kommunikation med elever och andra personer med en muslimsk positionering är logiskt. De övriga religionerna som lyftes fram som en eller flera av de som det lades ökad fokus på var judendom med sju kryss, kristendom med tio kryss samt hinduism och buddhism som fick tre kryss vardera (se diagram 3: Sexualitet inom religion).

7:3:2 Variationer inom religioner och livsåskådningar

Den tredje frågan som ställdes behandlade om det i samband med undervisningen om olika inriktningar inom olika religioner även belysts att dessa inriktningar kan ha skilda synsätt på sexualitet (se fråga 11 i bilaga 1). Som nämndes ovan är det för en etnorelativ förståelse av stor vikt att eleverna delges förståelse för variationer även inom religioner. I ett interkulturellt lärande är det således av stor vikt att betona förekomsten av dessa variationer och om möjligt lyfta fram och redogöra för dessa i samband med att sexualitet eller olika religioners inriktningar berörs. I undersökningen svarade sjutton av eleverna att de olika inriktningarnas synsätt på sexualitet lyftes fram i undervisningen. Detta bör ses som positivt även om dessa sjutton elever enbart utgör cirka trettio procent av eleverna som deltagit i undersökningen. Detta eftersom enbart åtta elever svarade nej på frågan om olika synsätt behandlades. Övriga trettioen elever svarade att de inte kunde minnas. Av de som kunde minnas momentet är det således närmare 70% som upplever att de fått kunskap både om sexualitet samt om de variationerna som finns kring sexualitet inom olika religioners inriktningar. Ytterligare är det positivt eftersom av de elever som svarat ja finns representanter från alla de fem skolorna som deltagit i undersökningen. Sexton av de sjutton elever som svarat ja är arton år eller mer, den sjuttonde eleven som svarat ja är sjutton år. Av de trettioen elever som angett att de inte minns har tjugo av eleverna läst religionskunskap i angången årskurs ett eller årskurs två, vilket kan förklara att de inte kan minnas momentet. Av de som svarade nej kommer svaren från två av de deltagande skolorna. Då ja svaren kommer från fem skolor innebär det att det från två skolor kommit både ja och nej svar. Vad detta beror på kan inte med utgångspunkt i undersökningen förklaras, men det är rimligt att tänka att eleverna gått i olika klasser. Det både tjejer och killar som svarat ja och nej som alternativ. Här finns ingen specifik könsuppdelning i svaren.

En undervisning som belyser de olika religionernas förhållningssätt kring olika religioners synsätt på sexualitet har ett interkulturellt perspektiv, något som undersökningen visar sker, i alla fall till viss mån, i de olika religionsklasserna som besvarat enkäten. Resultatet visar att det redan på detta plan finns en vilja till etnonormativ förståelse i undervisningen med ett sannolikt syfte att skapa förståelse för de religiösa element som kan knyta samman men även särskilja olika religiösa positioneringar. Av de elever som minns undervisningen är det fler som angett att de olika inriktningarnas synsätt på sexualitet lyftes fram, än som svarat att så inte skedde. Mer än dubbelt så många framhåller att en sådan information framkom i undervisningen (sjutton ja och åtta nej). Detta visar en vilja till etnonormativ förståelse i än större utsträckning då, undervisningen inte enbart framhållit religionerna som en helhet utan även visat på den kulturella och religiösa pluralitet som finns inom olika religioner och kulturer. Detta leder till att möjligheterna för eleverna att skapa en positivt interkulturell kommunikation ökar, då de ges en insikt och förståelse för hur människor även inom samma religion, etnicitet etc. kan ha olika åsikter och traditioner inom områden som sexualitet.

7:3:3 Summering

De elever som deltagit i undersökningen anger att de fått en inblick i olika religioners synsätt på sexualitet vilket kan leda till en ökad etnonormativ förståelse. Drygt hälften av eleverna anger

att det lagts mer vikt på sexualitet inom en eller några utvalda religioner. Främst är det de tre abrahamitiska religionerna som angetts som de som fått mer utrymme vad gäller synsätt på sexualitet. Även hinduismen och buddhismen förekommer, men i mindre utsträckning. Ingen elev har angett att det tagits upp i högre grad i någon annan religion utöver de fem världsreligionerna. Då undersökningen enbart vänt sig till eleverna och inte till de undervisande lärarna finns det ingen förklaring till varför just de abrahamitiska religionerna framhålls i större utsträckning. Av de elever som minns området sexualitet och inriktningar anger två tredjedelar att de även fått undervisning om de olika inriktningarnas synsätt på sexualitet.

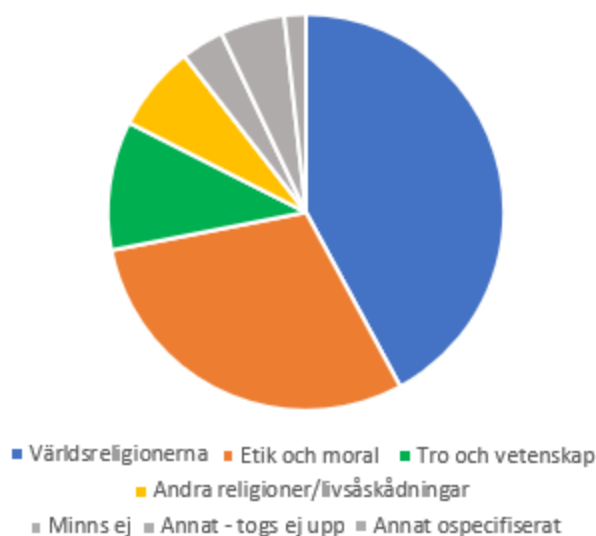
7:4 Undervisningsmetoder kring sexualitet inom de olika levda religionerna

Den tredje frågeställningen i undersökningen handlade om hur sexualitet inom olika religioner togs upp i undervisningen. Något som är högst relevant för utvecklandet av förmågan för interkulturell kommunikation samt den etnorelativa förståelsen. För att besvara denna fråga ställdes tre olika frågor i enkäten. Dessa inriktades på ämnesområden, arbetssätt inom området samt examinationer.

7:4:1 Ämnesmoment sexualitet behandlas inom

Den första av de tre frågorna fokuserade på inom vilket kunskapsområde inom religionskunskapen som eleverna upplevde området sexualitet tagits upp (se fråga nio i bilaga 1). Inom vilka områden sexualitet diskuteras kan vara relevant för det interkulturella lärandet. Det är ett område som kan och bör lyftas fram inom flertalet ämnesområden men kanske särskilt inom områdena världsreligioner, andra religioner och livsåskådningar samt även inom momentet etik och moral. I denna fråga var det möjligt för eleverna att fylla i mer än ett svar på frågan. Tjugofyra elever kryssade för världsreligionerna, fyra kryssade andra religioner/livsåskådningar och sjutton kryssade etik och moral. Här är det främst andra religioner och livsåskådningar som sticker ut. Då detta är ett område med stor variation och många olika element som kan diskuteras. För den etnorelativ förståelsen är det således av vikt att även här lyfta fram synsättet och variationerna gällande synen på sexualitet. Ett annat område som kan sägas sticka ut är tro och vetenskap. Här var det sex elever som kryssade för. Tro och vetenskap är sannolikt inte det område som främst kopplas till sexualitet men finns det möjligheter att även där belysa sexualitet är det för det interkulturella lärandet enbart positivt. Av de nio kvarvarande eleverna var det fem som ej mindes och fyra elever som valde att kryssa i alternativet annat. Av dessa fyra som fyllde i "annat" förmedlade tre att området (sexualitet) inte tagits upp eller tagits upp mycket lite i undervisningen, en av dessa skriver "Vi har knappt pratat om sexualitet" (Fritextssvar enkätfråga 9). Den fjärde eleven som kryssade för alternativet "annat" valde att inte skriva en egen kommentar (se Diagram 4: Moment sexualitet ingår i). De fyra elever som uppgett att sexualitet inte tagits upp går alla tredje året men enbart en av dem har läst religionskunskap i årskurs tre. Övriga tre har läst kursen i årskurs två.

Diagram 4: Moment sexualitet ingår i

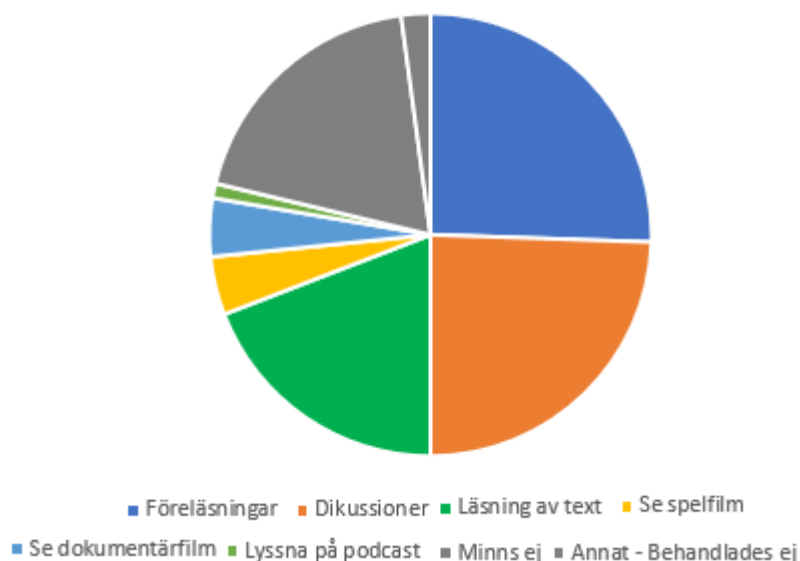
7:4:2 Arbetssätt i klassrummet

Den andra enkätfrågan kopplad till undervisningsmetoder berörde på vilket sätt undervisningen i området skett i klassrummet. Om undervisningen skall skapa möjligheter till en interkulturell kommunikation krävs det att eleverna ges möjlighet att diskutera kring ämnet. Både med läraren och med varandra. Men för att eleverna samtidigt skall ges möjlighet att utveckla sin etnorelativa förståelse bör undervisningen även innehålla en grundläggande information. Denna kan ske företrädesvis genom föreläsningar av läraren

eller genom läsning av någon form av text i ämnet. I frågan fick eleverna ett antal olika alternativ att välja mellan och kunde även i denna fråga välja att kryssa för flera olika alternativ samt lägga till ett eget (se fråga 12 i bilaga 1). De kategorier som flest elever fyllt i är föreläsning av lärare med tjugofyra elever samt diskussioner med tjugotre elever. Av dessa elever är det fjorton som fyllt i både diskussioner och föreläsning av läraren. Åtta har fyllt i föreläsning men inte diskussioner, men uppger att de istället fått läsa någon form av text eller se film. Enbart nitton av eleverna upplever att de gest möjligheten till någon form av kombination med inhämtande av kunskap och diskussioner, trots att detta är en förutsättning för utvecklandet av en interkulturell kommunikation. De totalt tjugotre elever som uppgett att de fått möjlighet till diskussion moment i någon form, kommer från fyra av de fem deltagande skolorna. På en skola är det således ingen elev som upplever att möjlighet till diskussion gets. Vad detta beror på framkommer klart inte i undersökningens resultat och ingen av eleverna gör någon kommentar kring det. Av eleverna på skolan där diskussion inte förekommit har alternativen föreläsning av läraren och läsning av någon form av text angivits som undervisningssätt i momentet.

Åtta elever har kryssat i alternativet föreläsning enbart. Dessa elever ges sannolikt en möjlighet för en viss etnorelativ förståelse, men ges inte möjlighet att utveckla denna vidare genom social interaktion med sina klasskamrater. Såvida inte denna interaktion sker i samband med ett annat moment, något som inte framkommer via enkätresultatet. Tio elever har fyllt i tvärtom, de har kryssat för diskussioner med inte föreläsning. Även här skapas en svårighet för eleverna då de inte ges förutsättningar att utveckla varken den etnorelativa förståelsen och den interkulturella kommunikationen. Då den interkulturella kommunikationen i mångt och mycket är sprungen ur den etnorelativa förståelsen. Att eleverna ges möjlighet att diskutera stoffet som de tillhandahålls är en viktig aspekt i det interkulturella lärandet. Eleverna ges genom diskussioner med varandra och sin lärare möjlighet att dela med sig av sina egna kunskaper samt lära sig av varandra. Det innebär också att de kan vara med och utforma och styra det lärande som sker i klassrummet. Enbart nitton av femtiosex elever har angett att de fått inhämta någon form av kunskap genom antingen föreläsningar, texter eller filmer och sedan gets möjlighet att även diskutera detta i klassrummet. Ur detta perspektiv skapar eleverna en bild av brist på ett interkulturellt lärande i klassrummet när det gäller undervisningen om religioners synsätt på sexualitet.

Diagram 5: Arbetssätt i klassrummet

7:4:3 Examinationsområden

Den tredje enkätfrågan kopplad till tredje frågeställningen berörde om området religioners synsätt på sexualitet hade examinerats och hur det i så fall hade examinerats. Inom examinationen liksom inom undervisningssättet ges eleverna möjligheter till att utveckla olika färdigheter. Både den interkulturella kommunikationen och etnorelativa förståelsen kan prövas under en examination. Den ger också läraren en bra möjlighet att lägga märke till utveckling och tendenser hos den enskilda eleven och dess förhållningssätt. Genom en inlämning eller ett klassrumsprov kan möjlighet finnas att se om eleverna gör framsteg i sin etnorelativa förståelse. Genom en muntlig examination med möjlighet för diskussion och debatt kan den interkulturella kommunikationen prövas. Detta kan vara till stor hjälp både för läraren i dennes vidare planering av det interkulturella lärandet, men även för eleverna som får möjlighet att prova sina förmågor och sin utveckling. I frågan hade eleverna möjlighet att ange mer än ett svar. De tre mest förekommande svaren var alternativet klassrumsprov (tjugo elever), inlämningsuppgift (nitton elever) samt muntliga diskussioner (nitton elever). Av de elever som svarade att området examinerats med muntlig diskussion gick en av eleverna på den skola där ingen uppgett diskussion som moment i undervisningen. I detta fall finns en möjlighet att diskussion inte har tillämpats som inlärningsmoment, som istället varit fokuserad på läsning och föreläsning, (enligt de svar eleverna har gett i föregående fråga) eftersom diskussionen kommit som examinerande moment. Värt att notera är dock att det enbart är en elev som ger detta svar. Elev uppger även svaren klassrumsprov, muntlig redovisning samt inlämningsuppgift. Detta kan tolkas som att området sexualitet förekommit i flera examinationer där minst en har varit i form av muntlig diskussion. Tyvärr är det enbart denna elev som kan minnas någon av examinationsformerna kopplat till sexualitet vilket gör att det från denna skolan blir en mycket ensidig bild av de examinerande momenten.

Svaren i de tre frågorna visar att flertalet elever upplever att momentet sexualitet har belyst i undervisningen samt även examinerats. De elever som anser det inte examinerats eller som inte minns är sammanlagt 20 personer vilket utgör cirka 36%. Det innebär att cirka 64% av eleverna upplever att området både har behandlats och i någon form examinerats i kursen. Ur ett interkulturellt kommunikationsperspektiv samt för den etnorelativa förståelsen är diskussioner en viktig del av både undervisningen och examinationen. Det är den form som bäst kan sägas lämpas då den öppnar upp möjligheterna för den sociala interaktionen mellan elever och lärare som är grundläggande i ett interkulturellt lärande. Undersökningen visar att det till relativt stor del sker diskussioner på de olika skolorna som deltagit i studien men visar också att det fortfarande finns en viss förbättringspotential inom området.

7:4:4 Summering

Resultatet visar att det totalt enbart är sex elever av femtiosex som inte har kunnat ange var och när religionsundervisningen har skett. Antingen genom att i enkäten göra gällande att sexualitet inte har tagits upp, eller på grund av att de inte minns. Femtio elever har kunnat redogöra för någon form av undervisningen om sexualitet, antingen genom att de vet att detta skett i samband med ett visst område, att de skett på ett visst sätt i klassrummet. Cirka 89% av eleverna uppger att sexualitet någon gång har skett. Av dessa femtio elever uppger flertalet att detta skett antingen eller både inom studier av världsreligionerna samt momentet etik och moral. De vanligaste undervisningen metoderna är i ordning föreläsning från läraren, klassrumsdiskussioner samt läsning av någon form av text. Dessa tre sker även i stor utsträckning i samarbete med varandra. De vanligaste examinationsformerna för området är klassrumsprov, samt inlämningsuppgift eller muntlig redovisning.

7:5 Upplevelser av religionskunskapsundervisning

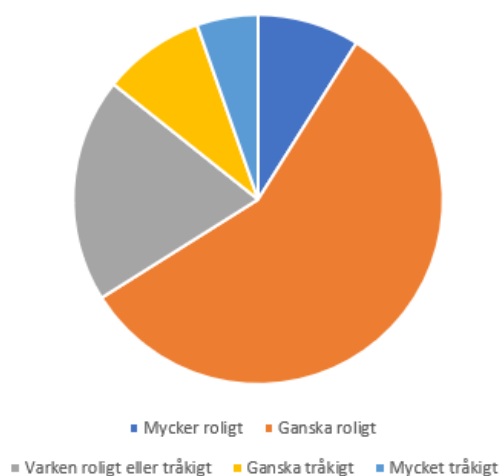
Till den sista frågeställningen kopplades tio stycken frågor i enkäten. Dessa belyste både hur eleverna upplevt kursen religionskunskap som helhet samt specifikt momentet sexualitet. Förutom elevernas upplevelser av kursen efterfrågades specifikt hur de elever som har en religiös positionering hur de upplevt framställningen av deras positionering. För elever som själva positionerar sig inom en viss religion/inriktning eller livsåskådning kan den interkulturella kommunikationen och den etnorelativa förståelsen vara av särskilt stor vikt. Det ger inte bara eleven själv möjlighet att få förståelse utan skapar möjlighet för eleven att bli förstådd.

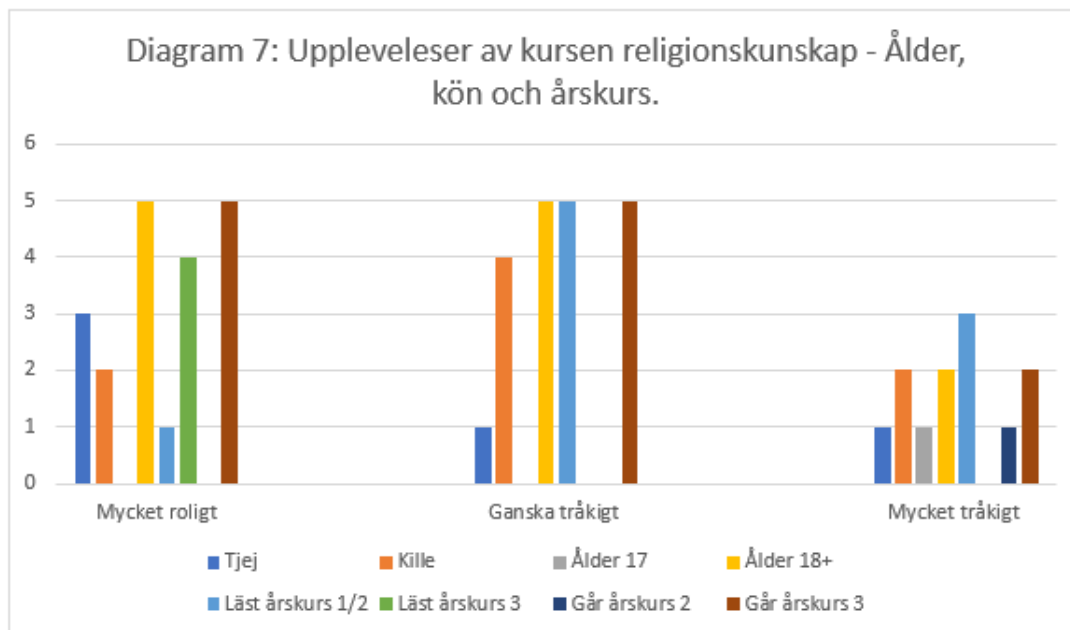
7:5:1 Upplevelser av religionskunskap

Den första fråga som ställdes till den fjärde och sista frågeställningen berörde hur eleverna upplevt hela kursen religionskunskap (se fråga 5 i bilaga 1). I frågan har den största delen av eleverna uppgett att de har en positiv upplevelse av kursen. Trettiosju av eleverna uppger kursen som ganska rolig eller mycket rolig (fem elever har upplevt kursen som mycket rolig, trettiotvå upplevt den som ganska rolig). Cirka 66% av eleverna är således positivt inställda till kursen som helhet. Av femtiosex elever är det enbart åtta elever som har uppgett att de tyckte kursen var ganska tråkig eller som mycket tråkig (se diagram 6: Upplevelser av kursen religionskunskap). Av dem som upplevde kursen som mycket rolig hade cirka 80% läst kursen under sitt tredje läsår. Fördelningen mellan tjejer och killar kan sägas vara jämn (tre tjejer och två killar). Detta kan sättas i jämförelse med dem som upplevde kursen som ganska eller mycket tråkig. Av dessa åtta elever hade alla läst kursen under sitt första eller andra läsår. Här var också övervägande antal killar (sex av dem var killar och två tjejer, se diagram 7: Upplevelser av kursen religionskunskap – Ålder kön och årskurs).

Åldern i vilken en läser kursen religionskunskap kan ha en stor inverkan på hur kursen upplevs. Som resultatet visar är det övervägande av dem som läst kursen under sitt tredje år som upplever den som mycket rolig. På samma sätt är det övervägande av de som läst kursen under sitt första eller andra år som upplever den som ganska eller mycket tråkig. Ingen av dem som läst kursen under sitt tredje läsår har uppgett kursen som tråkig i någon form. Detta kan tyda på att förståelsen av vikten och viljan till en etnorelativ förståelse och en god interkulturell kommunikation ökar med åldern. Detta stärks också av att flertalet av de elever som uppgett olika området inom sexualitet som helt onödiga att lära sig om, läst kursen under sitt första eller andra läsår och således anser att området sexualitet är tråkigt och meningslöst.

Diagram 6: Upplevelser av kursen religionskunskap

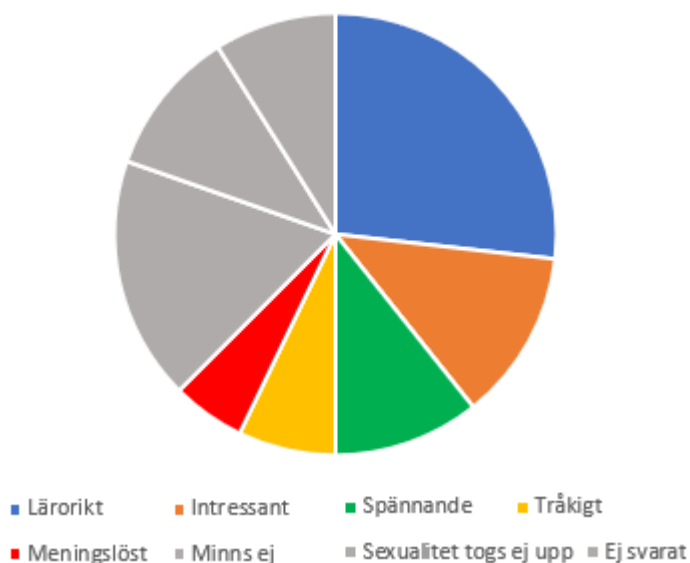

Resultatet visar att det är fler elever som upplever kursen som mycket rolig eller rolig, trettiosju elever vilket ger cirka 66%, än som upplever den som tråkig eller mycket tråkig, totalt åtta elever vilket ger cirka 14%. Resultatet visar också att det är fler killar än tjejer som upplever kursen som tråkig eller mycket tråkig, medan det är relativt jämt mellan killar och tjejer som tycker att kursen varit mycket rolig. Av dem som anser kursen vara tråkig eller mycket tråkig har alla även läst kursen under årskurs ett eller två. Ingen som läst kursen under sitt tredje läsår har angett kursen som tråkig eller mycket tråkig. Däremot har fyra av de fem som angett kursen som mycket rolig läst kursen under sitt tredje läsår. Undersökningen visar att det är mer sannolikt att uppleva kursen som rolig om den lästs under tredje läsåret.

7:5:2 Upplevelser av området sexualitet

Den andra enkätfrågan som ställdes till fjärde frågeställningen efterfrågade hur eleverna upplevt området sexualitet (se fråga 14 i bilaga 1). Hälften av eleverna (tjugoåtta stycken) svarade i positiv bemärkelse med begreppen spännande, lärorikt och intressant. Av de övriga tjugoåtta eleverna var det sju elever, som svarade i negativ bemärkelse genom att ange tråkigt eller meningslöst. Övriga tjugoen elever har inte angett ett positivt eller negativt svar och har delats in i ett fält som kan kallas övrigt. Detta är indelat i tre fält, "minns ej", "sexualitet togs ej upp" samt "ej svarat". Sex av dessa svarade att sexualitet inte togs upp i undervisningen (se diagram 8: Upplevelser av området sexualitet).

Diagram 8: Upplevelser av området sexualitet

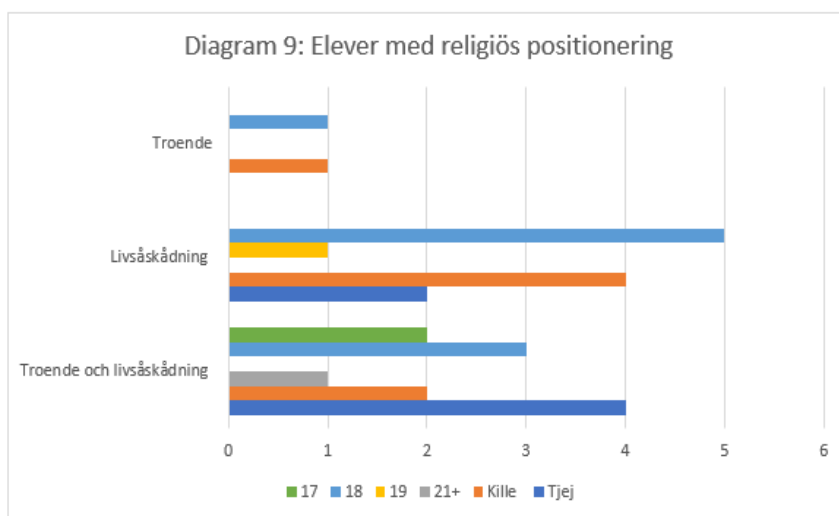

Att sex elever helt upplever att området inte tagit upp väcker vissa frågor. Det är i minst ett av fallen rimligt att anta att de elever från en skola som besvarat enkäten går i samma klass. Det skulle i så fall innebära att andra elever i denna klass har relativt goda minnen av att samt hur området sexualitet har behandlats i undervisningen. Denna elev har läst kursen under sitt andra läsår och går nu sitt tredje. En rimlig teori skulle i så fall kunna vara att minnet hos denna elev sviker. Denna tes kan stärkas av att eleven i fråga säger sig ha upplevt kursen som mycket tråkig, samt besvarat flera av frågorna med ”minns ej”. De andra fem eleverna som uppgett att sexualitet inte diskuterats är mer svårtolkat. Här kan finnas en rimlig möjlighet att dessa inte har läst kursen tillsammans med övriga elever på skolan. Således finns möjlighet att dessa elever haft en annan religionslärare som arbetat med kursen på ett tillvägagångssätt som inte stämmer överens med det som de övriga eleverna på skolan fått. Huruvida detta stämmer eller inte har inte gått att utläsa baserat på resultatet. De elever som svarade i en negativ bemärkelse med antingen tråkigt eller meningslöst var alla sju killar. Av dessa sju var en sjutton år, fem arton år och en nitton år gammal. Sex av de sju hade läst kursen religionskunskap under sitt andra läsår och en hade läst det under sitt tredje läsår. Två av de sju gick nu sitt andra år och fem gick sitt tredje år. Även dessa fakta kan anses stärka tanken kring att vilja för en etnorelativ förståelse är lägre i yngre år och ökar gradvis i samband med att eleverna blir äldre. Det kan även vissa att killar, i högre grad har svårare att förstå vikten av ett interkulturellt lärande.

Resultatet visar att det bland eleverna som deltar i undersökningen i högre grad är killar än tjejer som har en negativ upplevelse av religionskunskapsundervisningen samt momentet sexualitet. Av de åtta som svarade att kursen som helhet vara tråkig eller mycket tråkig var cirka 75% killar. Av de sju elever som svarade att momentet sexualitet var antingen tråkigt eller meningslöst var 100% killar. Resultatet visar även att det är fler tjejer än killar som upplevde kursen som helhet som positiv, dock är marginalerna här mindre. Av de fem elever som svarade att kursen som helhet var mycket rolig var 60% tjejer.

7:5:3 Elever med religiös positionering

Det sista området som kopplas till den fjärde frågeställningen rör de elever som har en religiös positionering. Dessa elevers upplevelser blir av särskild vikt eftersom de främst är dem som riskerar att drabbas av de negativa följder som kan komma av brister i det interkulturella lärandet, den interkulturella kommunikationen samt den etnorelativa förståelsen. Till detta område kopplades de sex sista frågorna i enkäten (se fråga 15–22 i bilaga 1). De första två frågorna efterfrågade om eleven ansåg sig vara troende eller tillhöra någon form av livsåskådning. Sju elever kryssade i att de var troende och ytterligare tolv elever svarade att de tillhörde någon form av livsåskådning. Av de totalt nitton ja svaren i de båda frågorna var det sex elever som svarade ja på båda, vilket ger totalt tretton olika elever, cirka 23%, som anser sig vara troende och/eller tillhöra en religiös livsåskådning. Av dessa tretton är det en som räknar sig som enbart troende, sex som räknar sig som enbart tillhörande en livsåskådning och sex som räknar sig som både troende och tillhörande

en livsåskådning (se Diagram 9: Elever med religiös positionering). Alla fem skolorna som deltagit i undersökningen finns representerade bland de tretton eleverna.

Av de tretton elever som är troende och/eller tillhör en livsåskådning är det en jämn fördelningen mellan könen (sju killar och sex tjejer). Eleverna är inom ett åldersspann på sjutton till tjuogoett eller mer (se diagram 9: Elever med religiös positionering).

De sex sista frågorna i enkäten riktade sig till de elever som angett att de var troende och/eller tillhörde en livsåskådning. Av dessa tretton svarade sju att den religiösa inriktning/livsåskådning de tillhörde hade lyfts fram i undervisningen (se fråga 17 i bilaga 1). På frågan om denna inriktnings synsätt på sexualitet lyfts fram (se fråga 18 i bilaga 1) var det enbart två elever som svarade ja. Detta påvisar brister i det interkulturella lärandet och den interkulturella kommunikationen i klassrummet. Att elever med en religiös positionering upplever att de blir osynliggjorda i klassrummet kan som tidigare nämnts ses som en negativ aspekt inom den interkulturella kommunikationen. Att välja att inte tala om en religion eller inriktningen, kan ses och upplevas som exkluderande. Det kan även härleda till att elevens klasskamrater inte ges möjlighet till en etnorelativ förståelse för sin klasskamrat och att eleven med denna religiösa positionering riskerar att hamna utanför genom missförstånd på grund av brister i den interkulturella kommunikationen och etnorelativa förståelsen.

Den tredje frågan som vände sig till elever med en religiös positionering berörde på vilket sätt eleverna upplevt att den inriktning/livsåskådning de positionerade sig inom hade framställts (se fråga 19 i bilaga 1). Här svarade två elever att den framställts på ett positivt sätt, sex svarade på ett neutralt sätt, en svarade på ett negativt sätt. Den nästkommande frågan (se fråga 20 i bilaga 1) var direkt kopplad till den föregående frågan och vände sig enbart till elever som svarat att deras inriktning/livsåskådning framställts negativt och efterfrågade hur detta skett. Enbart en elev hade uppgett svaret negativt. Denna elev skrev följande kommentar ”Genom att min tro kritiserats eller framställs ofta som ologisk” (Fritextsvar enkätfråga 20). En elev upplever således att hans tro öppet har kritiserats i klassrummet samt framställs som ologisk. Eleven har läst religionskunskap under sitt tredje läsår. Här finns en tydlig brist i den interkulturella kommunikationen mellan lärare och elever. I svaret framkommer inte om det är enbart läraren som står för den negativa framställningen eller om den även finns bland den troende elevens klasskamrater. Oavsett vilket finns en påtaglig brist i försöken att skapa en god interkulturell kommunikation samt en etnorelativ förståelse. Elevens kommentar om att hans tro ”ofta” har kritiserats eller framställts som ologisk kan tolkas som att det inte är en enskild företeelse utan någonting som skett upprepade gånger. Den elev som upplever att hans tro framställs negativt uppger att hen inte pekats ut som representant för sin tro. Eleven uppger inte om hen velat få möjlighet att delge sin bild av sin tro eller om hen själv valt att göra detta, utan att ha pekats ut.

Slutligen uppgav nio elever att de inte pekats ut som representanter för sin tro/livsåskådning (de fråga 21 bilaga 1) tre kunde inte minnas och en besvarade inte frågan. Följaktligen var det ingen elev som besvarade enkätens sista fråga (se fråga 22 i bilaga 1), då denna enbart vände sig till elever som besvarat fråga tjuogoett med ett ja. Religionsundervisningen som stort har till största del varit en positiv erfarenhet för eleverna vilket grundlägger för en god interkulturell förståelse. De tretton eleverna som har en religiös positionering har gett en generellt positiv bild av undervisningen, med undantag av den elev som upplever att hans tro öppet har kritiserats. Cirka 69% uppger att deras religiösa positionering har lyfts fram under kursens gång och cirka 61% har uppgett att deras religiösa inriktning/livsåskådning har framställts neutralt eller positivt. Ingen av eleverna med religiös positionering upplever att de ofrivilligt pekats ut som representanter i klassrummet.

7:5:4 Summering

Eleverna upplever undervisningen i religionskunskap samt området sexualitet i en positiv bemärkelse. Flertalet elever uppger kursen som helhet som rolig eller mycket rolig. Området sexualitet beskrivs främst med orden lärorikt, intressant eller spännande. Sex elever framhåller dock att området sexualitet inte tagits upp. De elever som har en religiös positionering framhåller till största utsträckning att de deras tro/livsåskådning har framställts positivt eller neutralt samt att de inte pekats ut i klassrummet i samband med undervisningen rörande deras egen positionering. En elev uppger att hens tro framställs negativt i klassrummet.

7:6 Slutsats

Resultatet visar att det interkulturella lärande finns representerat på alla skolorna som har deltagit i undersökningen. Eleverna påvisar en etnorelativ förståelse och har ett relativt stort intresse för att läsa religionskunskap och upplever ämnet som både givande och intressant. Ämnet sexualitet tas upp i de flesta fallen, vilket eleverna upplever som positivt och viktigt. Dock är det cirka 4–11% av eleverna som i olika frågor uppger att sexualitet inte tagits upp alls i religionskunskapsundervisningen. Detta bör ses som problematiskt då eleverna har ett tydligt etnorelativt förstående perspektiv och anser att det är viktigt att lära sig om olika fält inom området sexualitet. Särskilt betonar eleverna vikten av att känna till hur olika religioner och inriktningar förhåller sig till områdena abort, äktenskap samt sexuella relationer utanför äktenskapet. Detta är tre områden som även kan ses som viktiga för den interkulturella kommunikationen vilket förstärker tolkningen att flertalet eleverna har en etnorelativ förståelse. Hos ett antal av eleverna kan den etnorelativa förståelsen gällande synsättet på sexualitet ses som relativt låg. Dessa elever har i varierande grad ansett undervisningen i religionskunskap vara varierande mellan mycket tråkig till ganska rolig. Det går således inte att säga att den etnorelativa förståelse generellt är låg då kursen religionskunskap av vissa sett som givande. Dock ter sig området sexualitet som ett område vissa elever har svårt att se värdet och vikten av i skapande av en god interkulturell kommunikation och förståelse.

Undervisningen på de olika skolorna påvisar vissa brister inom det interkulturella lärande som kopplas till arbetsområdet sexualitet i jämförelse med den tid som läggs på områden som inriktningar, traditioner eller religioners historia. Ämnesområdet sexualitet är det område som flest elever pekar ut som ett område som tas ut i mycket liten eller liten utsträckning samt minst elever upplever tas upp i hög eller mycket hög utsträckning. Detta trots den tydliga etnorelativa förståelsen och önskan som finns hos eleverna att lära sig om arbetsområdet. När området lyfts fram uppger cirka 43% av eleverna att det sker genom föreläsningar från läraren. En grundläggande förståelse för olika synsätt bör ses som positivt under förutsättning att elever även ges möjlighet att diskutera kring området. Av de elever som deltog i undersökningen uppger cirka 41% att de gets möjlighet för diskussion om sexualitet. Detta kan ses som positivt ur ett interkulturellt lärande perspektiv då eleverna ges möjlighet att genom social interaktion tillsammans kan skapa förståelse för olika religioners synsätt. De ges i en diskussion möjlighet att bidra med egna tankar och värderingar som kan öka den etnorelativa förståelsen i hos de deltagande eleverna. Närmare 20% av eleverna som uppgett att läraren förläste om sexualitet har dock angett att de inte har fått möjlighet att diskutera som en del i undervisningen. Då det interkulturella lärandet innefattar att eleverna skall ges möjlighet att lära sig av och med varandra är bristen på möjlighet till diskussioner problematisk.

Den interkulturella kommunikationen förefaller generellt sett upplevas som god bland de elever som deltagit i undersökningen. Mer än hälften av eleverna som besvarade frågan, cirka 64% upplever att de olika inriktningarna de positionerar sig inom har lyfts fram på ett neutralt eller positivt sätt. Dock blir även här den frånvaro av undervisning om sexualitet synlig då enbart två

av de tretton elever med religiös positionering upplever att synsättet på sexualitet inom deras religiösa positionering inte lyftes fram och diskuterades. Även då den interkulturella kommunikationen i klassrummet kan sammanfattas som god visar resultatet på ett undantag.

En brist på interkulturell kommunikation framstår via den elev som upplevt att hans tro har kritiserats samt framställts och pekats ut som ologisk. Inom den interkulturella kommunikationen är sättet en religion framställs och samtals om, samt dess synsätt på sexualitet av stor vikt. Om en religiös positionerings synsätt gällande ett område som sexualitet öppet i ett klassrum pekas ut och kritiseras finns det tydliga brister både gällande den interkulturella relationen men även i det interkulturella lärandet då elevernas möjlighet till förståelse och acceptans lätt skadas av sådana uttalanden. Uttalanden lika dessa kan bör ses som särskilt känsliga om de kommer från den undervisande läraren. Någon som dock i detta fall är oklart då elev in undersökningen inte angett vem eller vilka som framfört kritiken. Eleven har inte heller uttryckligen angett vilket specifikt områden inom hans tro som kritiserats. Men som nämns tidigare uttrycker eleven sig på ett sätt som kan tolkas som att kritiken skett vid upprepade tillfällen. Bristerna i det interkulturella lärandet blir då ännu tydligare. Eleven ger inte uttryck för om hen fått möjlighet att delge sin trons synsätt på sexualitet. Inom ett interkulturellt lärande hade det i detta fall varit önskvärt för att ge övriga elever i klassen en så nyanserad och allsidig förståelse för trons synsätt som möjligt. Det hade också öppnat upp förståelsen för hur olika människor kan uppleva, tro och ha skilda uppfattningar kring sexualitet även inom en religion. Det hade också gett möjlighet för en påpekan kring hur acceptansen för detta måste finnas. Om eleven själv inte hade önskat vara den som delgav information hade det varit önskvärt att läraren som en del i det interkulturella lärandet och den interkulturella kommunikationen istället gjort det. Det går baserat på resultatet inte säkerhetsställa huruvida detta skett eller inte. Dock kan det baserat på elevens kommentarer om att det tron ”ofta” kritiserats tolkas som att detta inte har skett.

8. Diskussion och slutsatser

I denna del förs en diskussion kring den metod som använts för undersökningen. Här delges även en diskussion kring de resultat som framkommit i undersökningen och som presenteras i föregående del samt de slutsatser som undersökningen ger. Slutligen ges också förslag på en vidare forskning inom området.

8:1 Metoddiskussion

Denna undersökning är en empirisk undersökning av kvantitativ karaktär. Den metod som har använt i undersökningen är enkäter som riktar sig till gymnasieelever från sexton års ålder och som har läst kursen religionskunskap. Att använda sig av enkäter i en kvantitativ undersökning är rimligt eftersom det som främst eftersträvas är en statistisk bild av området. Fokus i undersökningen har legat på att se i hur stor utsträckning eleverna upplever att området sexualitet lyfts fram i undervisningen samt att få en inblick i hur eleverna på de fem deltagande skolorna förhåller sig till och upplever ämnet. Den kritik som kan lyftas mot enkäter som metod är att de enbart ger en övergripande bild av i elevernas uppfattningar. Den ger en ytterst begränsad möjlighet att ställa följdfrågor. Möjligheten för att i efterhand komplettera eller utreda ett svar deltagarna har gett är obefintlig. Enkäter kan således inte ge svar på ett djupare plan. Då undersökningen inte har haft fokus på det djupare planet har enkäter, trots sin begränsning, ansetts som ett lämpligt val. I denna form av undersökning skulle det vara möjligt att även på ett djupare plan undersöka elevernas upplevelser och att skapa en högre förståelse för dessa. För att uppnå detta skulle intervjuer behöva genomföras som alternativt eller ett kompletterande element. Intervjuer skulle kunna tillföra undersökningen ett djup och en förståelse som inte kan uppnås enbart med hjälp av enkäter. Vid ett genomförande av intervjuer skulle det dock bli svårt eller rent av omöjligt att på den avsatta tiden nå ut till ett större antal elever. Undersökningen skulle då få en kvalitativ karaktär snarare än en kvantitativ karaktär som nu är fallet. Om intervjuer skulle användas i samband med denna undersökning skulle det lämpligen skett som ett komplement till enkäten. Vid metodvalet för denna undersökning gjordes bedömningen att fokus skulle ligga på den kvantitativa undersökningen. Även om en djupare förståelse för elevernas upplevelser hade varit önskvärd bedömdes att tiden inte skulle finnas för intervjuer i samband med denna undersökning.

Ytterligare ett alternativ hade varit att genomföra en observationsstudie. Genom en sådan hade det varit möjligt att få ett tydligare och eventuellt mer tillförlitligt svar gällande i hur stor utsträckning sexualitet tas upp i undervisningen. En sådan undersökning är dock än mer tidskrävande än intervjuer. Studien hade i så fall enbart fått inrikta sig på en begränsad del av undervisningen och sannolikt enbart kunnat kopplas till en skola. Observationer ansågs därför inte som ett möjligt eller rimligt val i samband med denna undersökning.

Enkäten har gått ut till fem olika deltagande skolor. Undersökningens mål var inledningsvis att nå ut till ett än större antal skolor för att bredda förståelsen för hur religionsundervisningen kan se ut på olika skolor i landet. En mer omfattande undersökning, med fler deltagande skolor hade sannolikt kunnat ge en mer omfattande och heltäckande bild av undervisningen. En större omfattning av deltagande skolor hade varit att föredra, men då tiden för undersökningen var begränsad fanns inte utrymme att söka och invänta tillstånd från fler skolor. Svarsfrekvensen på de elever som besvarat enkäten utgör omkring 50%. Detta gör att det inte går att få en heltäckande bild av undervisningen i de klasser som deltagit i undersökningen. 50% utgör dock ett tillräckligt stort underlag för att utläsa ett resultat. Då enkäten genomfördes anonymt fanns ingen möjlighet till att göra en bortfallsanalys. Det resultat som presenteras i denna undersökning kan inte sägas vara fullständigt gällande för de klasser som deltagit eller för alla skolor i Sverige. Den kan heller inte sägas vara fullständigt gällande för området sexualitet

generellt. Det ger enbart en insikt i hur det kan se ut på olika skolor i Sverige med exempel och sammanställning från fem av dessa.

8:2 Resultatdiskussion

I den tidigare forskningen som gjorts i området och som presenteras i denna studie framkommer att sexualitet som moment internationellt inte alltid finns inskrivet i ämnesplanen för religion, trots att området visat sig vara högst relevant. Den internationella forskningen förespråkar baserat på områdets vikt för elevernas uppfattning och utveckling att området sexualitet skrivs in som en del i religionsundervisningen. Forskningen visar att området sexualitet är ett för lärare särskilt utmanande och krävande område för undervisande lärare. En lärare måste ta hänsyn till flertalet faktorer och skapa en undervisning som tar hänsyn till både elever med och utan en religiös positionering och därmed också den variation av synen på sexualitet som finns i klassrummet. Samtidigt måste läraren skapa en bredd i sin undervisning, visa respekt genom sitt språk samt ta hänsyn till den värdegrund som finns inom skolan, sett ur det svenska perspektivet. Att ge eleverna möjlighet till djupa diskussioner utan att framställa ett specifikt synsätt på sexualitet som rätt eller fel. Även vikten av att visa mångfalden inom religioner framkommer. Studierna bekräftar svårigheten i detta uppdrag då den lyfter fram hur elever med en religiös positionering tenderar till att inte känna igen sin religiösa positionering och dess synsätt på sexualitet i den undervisningen som sker i skolan.

8:2:1 Sexualitet – Begränsat trots sin relevans

Som resultatet i denna undersökning visar upplever eleverna att sexualitet är ett område som tas upp i en begränsad utsträckning i religionskunskapsundervisningen. Studien visar att vid en jämförelse mellan de tolv ämnesområden som efterfrågades i undersökningen, var sexualitet det område eleverna upplevde togs upp i minst utsträckning. Att sexualitet som område tas upp i en begränsad utsträckning i religionsundervisningen överensstämmer med den avsaknad av området som Boyung Lee framhåller. Lees forskning har sin fokus på den asiatisk-amerikanska kulturen i USA. Att området upplevs som en brist även på andra platser är både intressant och oroande. Antoon Geels framhåller i boken *Sex för guds skull* den täta länk som finns mellan religion och sexualitet. Att det finns anledning att tro att området sexualitet ges en begränsad plats inom religionsundervisningen ger en viss anledning till oro. Även Lee poängterar vikten av att sexualitet lyfts fram i religionsundervisningen och ger uttryck för en oro kring att detta inte sker. Jannert och Persson lyfter ur en svensk kontext fram likande tankar. De framhåller att området sexualitet inom religionsundervisningen inte är ett område som kan tas bort eller får förhandlas bort. Lee framställer en lösning i att området skrivs in i läroplanen i samband med religionsundervisningen. I den svenska ämnesplanen för religionskunskap, *GY11*, finns redan denna beskrivning med. Att temat står inskrivet i ämnesplanen är således ingen garanti för att det lyfts fram i någon större utsträckning i undervisningen. Vad detta beror på är svårt att säga. Wanda Alberts framhåller att det finns vissa områden inom religionsundervisningen som är särskilt utmanande för en lärare att undervisa om. Hon pekar ut sexualitet som ett av dessa områden. I detta lägger hon särskilt fokus på genus/kön, förhållanden samt hetero- och homosexuell kärlek. Då sexualitet och de underområden som inbegrips i detta är känsliga områden, framhåller Alberts att det krävs att lärare som skall undervisa, behöver ha spetskompetens (key skills) i området. Ett möjligt antagande skulle kunna vara att lärare som känner sig osäkra i området eller som upplever ett ointresse eller motstånd till området från elever, väljer att lägga en mindre fokus på religion och sexualitet.

8:2:2 Sexualitet – Ett område med många utmaningar

För den undervisande läraren kan området sexualitet ses som särskilt utmanande. En lärare har som den tidigare forskningen samt denna studie visar ett flertal aspekter att ta hänsyn till. Eleverna är en av dessa aspekter. Att skapa en undervisning som kan lära elever om den bredd och mångfald som finns inom religion är utmanande. Än mer utmanade blir området sett till den relativt begränsade undervisningstid som kursen religionskunskap har i den svenska gymnasieskolan (cirka femtio timmar). Till denna aspekt tillkommer den mångfald av elever som finns i dagen mångkulturella och interkulturella klassrum. Att finna en balansgång som gör undervisningen tilltalande för både elever med och utan en religiös positionering är inte lätt. En lärare måste skapa en bredd och övergripande förståelse i undervisningen för icke-troende elever samtidigt som det bör finnas ett djup som visar den stora variationen inom religion. Att på djupet gå in i och fokusera på alla inriktningar och variationer är dock inte möjligt. Detta riskerar att leda till att elever med en religiös positionering upplever undervisningen som utelämnande och stereotypiskt. Att finna en balans där det tas hänsyn till alla dessa aspekter är en verklig utmaning. Ytterligare en aspekt en undervisande lärare måste ta med i beräkningen är det värdegrundsarbete som den svenska skolan vilar på. Detta kan skapa konflikter mellan de jämlikhetsmål som finns samt uppdraget att skapa en rättvisande framställning av de olika synsätt på förhållandet mellan kvinnor och män som finns utifrån olika perspektiv inom olika religioner. Som framkommer i tidigare forskning bör en lärare inte framställa frågor som en absolut fakta för eleverna. Detta i sin tur kan riskera skapa irritation hos elever med en religiös positionering som kan uppleva sin tro och sina egna sanningar som ifrågasatta. Området sexualitet inom religionsundervisningen är utan tvekan ett område som ställer höga krav på den undervisande läraren.

8:2:3 Sexualitet – Ett omtyckt område bland elever

Denna och tidigare studier visar tydligt att området sexualitet är ett område med stora utmaningar. Denna studie visar dock att det finns något positivt att ta sig an, elevernas för området stora intresse. Eleverna ger i denna undersökningen uttryck för att de upplever området sexualitet som relevant och viktigt att lära sig om. Eleverna pekar särskilt ut områdena abort, äktenskap samt sexuella relationer utanför äktenskapet, som viktiga och intressanta. Detta skulle kunna motsäga argumentet om att lärare avstår på grund av ett ointresse hos eleverna. Intresset är dock, som undersökningen också visar inte absolut. Det finns även elever som upplever området sexualitet som irrelevant eller meningslöst. Bland eleverna i undersökningen fanns även ett antal som tvärt emot majoriteten inte upplevde abort som ett relevant område att lära sig kring. Dessa elever bestod enbart av killar. Detta är intressant i förhållande till det Lovisa Bergdahl skriver. Hon framhåller att det inom religionsundervisningen finns en risk att de områden som är feminina och har en kvinnlig fokus lätt marginaliseras till förmån för de mer maskulina områdena. I denna undersökningen finns resultat som pekar på att det är betydligt fler killar än tjejer som upplever religionsundervisningen och området sexualitet som meningslöst. Inställningen till kunskap kring religioners synsätt på abort är bara ett exempel på detta. Abort kan som det nämns i resultatet ofta ses som ett kvinnligt område. Även om flertalet elever i denna studie upplever abort som ett viktigt och relevant ämne så är det intressant med tanke på det Bergdahl skriver, att det enbart är killar som anser området abort som helt meningslöst att lära sig kring. Till detta kan också marginaliseringen i undervisningen av området religionernas förhållningssätt till sexualitet kopplas. Bergdahl ger även uttryck för de risker som finns med att det läggs en för liten fokus på sexualitet och en för stor på tro, begrepp och lärar. Denna undersökning visar att eleverna upplever att det är just där som undervisningens fokus ligger. Enligt Bergdahl kan denna fokus leda till att eleverna ges en felaktig bild av vad religionerna egentligen innebär.

8:2:4 Sexualitet och religiös positionering

En enligt eleverna felaktigt framställd bild av olika religioner och dess inriktningar kan leda till att elever med en religiös positionering upplever att deras tro marginaliseras eller åsidosätts. Till detta kan vikten av den interkulturella kommunikationen betonas. Hur en lärare men även eleverna talar om en religion och dess synsätt på sexualitet är av stor vikt. Bergdahl framhåller att språket har en central roll i undervisningen. Hon framhåller att språket kan göra en skillnad i hur eleverna tar till sig och uppfattar en religion och dess synsätt. Eftersom religion och särskilt området sexualitet, som Lee betonar, är ett känsligt område måste läraren visa en stor hänsyn i hur hen uttrycker sig och agerar i klassrummet. Detta blir av särskilt stor vikt i dagens mångkulturella och interkulturella klassrum. Samtidigt måste en lärare ur ett värdegrundsperspektiv lyfta fram och diskutera frågor och områden som elever kan uppleva som stötande eller som ett ifrågasättande av deras religiösa inriktning. En lärare riskerar här i sitt uppdrag att skapa en konflikt mellan sig och sina elever. Något som kan leda till att elever upplever sig bli ifrågasatta eller att deras tro framställs negativt. Här bli en svår balansgång för lärare, då aspekter som män och kvinnors lika värde eller acceptansen för olika sexuella läggningar för en lärare inte är förhandlingsbart. Detta är också aspekter som bör behandlas och diskuteras i undervisningen, samtidigt som rätten till allas rätt till åsiktsfrihet och religionsfrihet måste accepteras. Områden som inte alltid är helt förenliga. Detta skulle kunna vara en orsak till att området sexualitet inte behandlas i den utsträckning som vore önskvärt. Eftersom den balansgång som krävs är så pass svår skulle den enkla vägen kunna leda runt ämnet som på så viss bara behandlas ytligt. Jannert och Persson nämner även att det inte är helt ovanligt att området sexualitet görs till en särskild lektion i samband med religionsundervisningen och att det på så viss snabbt och enkelt kan behandlas och sen lämnas. Något som riskerar att lämna eleverna med fler frågor än svar. Det gör också att sexualitet riskeras separeras från den ordinarie religionen istället för att behandlas som en del av den, som den i verkligheten är.

Att elever med religiös positionering reagerar i samband med religionsundervisningen är inte konstigt. Särskilt inte om eleverna upplever att deras tro kritiserats eller marginaliseras. I resultatet från denna studie framkommer att en av de elever med en religiös positionering har upplevt att hans tro har utsatts för någon form av kritik, vid ett eller flera tillfällen. Huruvida läraren i detta fall har menat det som en kritik eller det är elevens tolkning går inte att avgöra. Inte heller framkommer om det uttryckligen är trons/inriktningens synsätt på sexualitet som kritiserats. Det kan föranleda till en oro att en av tretton elever upplever sin tro som kritiserad i skolan, dock går det inte att utesluta att detta skett just som ett led i lärarens förhållande till skolans värdegrund. Som Bergdahl nämner är språket en central del i undervisningen. Det är också en central del i den interkulturella kommunikationen. Hur en lärare talar om en religion och dess synsätt på sexualitet är av stor vikt. Det språk som brukas i klassrummet kan leda till det som Holmqvist Lidhs studie visar, att eleverna får en bild av sina lärare som okunniga, oengagerade och även osympatiska. En lärare måste på ett allsidigt sätt lyfta fram helheten inom en religion eller livsåskådning och presentera denna på ett neutralt sätt. Samtidigt ska de eventuella ställningstaganden som läraren gör måste baseras på och grundas i den värdegrund som finns med tanken om jämställdhet och alla människors lika värde. Här krävs exempelvis av en lärare att denna framhåller alla människors rätt till sin egen sexualitet. Att finna den balansgång som kan skapa en bra undervisning både för icke troende elever och elever med en religiös positionering är utmanande och kräver sannolikt, precis som Alberts skriver, att läraren besitter en väl utvecklad pedagogisk förmåga.

En andra aspekt kopplad till elever med en religiös positionering är de elever som upplever sig marginaliserade i undervisningen. Av de tretton elever med religiös positionering som deltagit i denna undersökning, var det enbart två som upplevde att synen på sexualitet inom deras

positionering lyfts fram i undervisningen. Detta stämmer väl överens med de resultat som Kerstin von Brömssen presenterar i sin avhandling. Där lyfts att elever upplever en avsaknad av djupare diskussioner om flera religioner. De upplever även att de läggs för stor fokus på ett fåtal religioner. Däribland pekas kristendomen särskilt ut. I denna undersökning visar resultatet att eleverna främst framhåller islam som den religion som diskuteras mest. Det finns dock en likhet i att eleverna upplever att en eller ett fåtal religioner ges en betydligt större plats och att visa på så viss får mindre utrymme. Att elever inte känner igen sig i den bild som framställs av en religion är inte ovanligt. Både Lovisa Bergdahls och Carina Holmqvist Lidhs forskning visar att många elever inte känner igen sin tro i undervisningen. Den blir istället någonting främmande för dem. Holmqvist Lidh framhåller att eleverna upplever att religionen framställs som stereotypisk. Vid flera tillfällen har detta visat sig bero på att undervisningen om en religion tenderar till att fokusera på en viss gren eller inriktning och framhålla denna som gällande för religionen som stort. Jannert och Persson diskuterar kring den problematik som kommer med generaliseringar av religion men även av dess inriktningar. De framhåller att den verklighet vi lever inte är så enkel att en lärare kan lära ut att alla inom en viss religiös positionering tror och tycker exakt likadant. Samtidigt måste en undervisande lärare göra ett urval av vad som tas upp i undervisningen. Baserat på de val läraren gör kommer vissa aspekter lyftas fram och vissa få stå tillbaka, att göra detta urval är ofta krävande och svårt. Den interkulturella pedagogiken kan tillhandahålla konstruktiva och kreativa verktyg för en lärare. Som både den tidigare forskningen och denna studie visar är det av stor vikt att eleverna ges möjlighet för både en grundläggande kunskap och förståelse för den mångfasetterade religiositet som finns. Detta tillhandahålls fördelaktigt av läraren via föreläsningar eller genom väl utvalda kvalitativa texter. Samtidigt måste eleverna ges möjlighet att diskutera den kunskap de tillhandahålls. Genom kombinationen av dessa både element ges läraren också möjlighet att dels ge en grundläggande bild av religion kopplad till skolans värdegrund, samtidigt som elever med religiös positionering ges utrymme att diskutera och argumentera för sin egen aspekt av området.

8:3 Slutsatser

Att undervisa om sexualitet är ingen lätt uppgift, men det är en nödvändig och viktig uppgift. Något som både framkommer i ämnesplanen för religionskunskap men också från de elever som läst kursen. Att undervisa om sexualitet kräver sannolikt en viss förmåga hos den undervisande läraren. Sexualitet är ett ämnesområde som trots sin relevans får stå tillbaka i undervisningen. Sexualitet är på så vis ett ämnesområde som behöver utvecklas och ges mer plats. Företrädelsetvis genom att det blir en naturlig del av de övriga momenten i kursen och inte förpassas till ett moment som ej kopplas samman med religionerna i övrigt. Samtidigt som området behöver ges mer plats behöver detta ske på ett sådant sätt att det blir mer inkluderande. Att det förekommer elever på skolor i Sverige som upplever att deras religiösa positionering ifrågasätts eller marginaliserat är ett problem som lärare behöver ha en medvetenhet kring för att kunna förhålla sig till. Samtidigt måste de orsaker som kan finnas till elevernas upplevelser lyftas fram. Lärare har ett svårt och inte helt oproblematiskt uppdrag i att både följa den värdegrund som finns i den svenska skolan, med fokus på jämlikhet och allas lika värde och rätten till sin egen identitet, religiös såväl som kön, sexualitet eller etnicitet. Detta samtidigt som de skall skapa en klassrumsmiljö där elever upplever trygghet och inte blir kritiserade. Två faktorer som ibland innebär en motsägelse, särskilt inom religionsundervisningen och momentet sexualitet, där religiösa övertygelser kan kollidera med den värdegrund skolan vilar på. Samtidigt skall en lärares undervisning vara anpassad för alla de individer som finns i ett klassrum. Fokus i undervisningen bör vara att hitta en balans där både elever utan en och med en religiös positionering kan ta till sig undervisningen. De elever med en religiös positionering behöver också ges möjlighet att känna igen sig i den undervisning som ges och inte bli förfrämligade i förhållande till sin egen religiösa positionering. Sexualitet i religionskunskapsundervisningen är

ett område som behöver lyftas fram i ljuset och inta en plats som ett viktigt och relevant område i religionskunskapen.

8:4 Förslag till vidare forskning

Resultatet i denna undersökning ger upphov till flera frågor som det kan finnas ett intresse att forska vidare kring. Undersökningen visar att sexualitet är ett område som enligt elevernas ranking tas upp i ytterst begränsad omfattning i undervisningen på de deltagande skolorna, samtidigt som eleverna visar ett positivt intresse för detta område. Huruvida detta kan sägas vara gällande för religionsundervisningen i Sverige över lag vore relevant att efterforska. Likaså vore det relevant ur ett didaktiskt samt interkulturellt perspektiv att vidare undersöka elevers egen vilja till en etnorelativ förståelse, då flertalet elever i denna undersökning ger uttryck för att de anser områden som abort, äktenskap och utomäktenskapliga relationer vore det intressant att veta om. En likvärdig men mer omfattande undersökning som täcker in ett större del av landets gymnasieskolor hade varit önskvärt för att bringa vetskap i dessa frågor. Det skulle även vara av intresse att gå vidare och på ett djupare plan forska kring elevers upplevelser i dessa frågor. Att genomföra en kompletterande och utvecklande kvalitativ studie kring elevers upplevelser av området sexualitet samt hur de själva förhåller sig till området vore relevant som underlag för att kunna utveckla en interkulturell religionsdidaktik avseende området religioners förhållningssätt till sexualitet.

Ett annat område som vore intressant att forska kring vore lärares inställning till området. Upplever lärare att området sexualitet är av stor vik för att förstå olika religioner? Väljer de medvetet att de lägger mindre tid på sexualitet och vad beror det i så fall på. Stämmer elevernas uppfattning kring att området behandlas i begränsad utsträckning överens med hur de undervisande lärarna i ämnet upplever det. Vidare skulle lärares bild av elevernas intresse kunna vara ett aktuellt område för vidare forskning. Då eleverna i denna studie ger uttryck för att sexualitet är av intresse för dem vore en jämförelse med lärarens uppfattning om elevernas intresse kunna vara intressant. Den studie som gjort här har enbart tagit elevernas perspektiv och upplevelser i beaktande. Att skapa en större bild genom att även ta in lärares upplevelser vore sannolikt givande.

9. Sammanfattning

Denna undersökningen är en kvantitativ studie med fokusområde sexualitet i religionsundervisningen på gymnasiet. Studien syftar till att undersöka hur elever som läst kursen Religionskunskap 1 har upplevt undervisning om kunskapsområdet religioners synsätt på sexualitet samt i hur stor utsträckning området lyfts fram i undervisningen. Till syftet kopplas fyra stycken olika frågeställningar. Dessa frågor besvaras i resultatdelen där de också diskuteras ur ett teoretiskt perspektiv. De fyra frågeställningarna är;

- I hur stor utsträckning anser eleverna att de olika religionernas synsätt på sexualitet tas upp i religionskunskapsundervisningen?
- I hur stor utsträckning upplever eleverna att de får information och förståelse för att synsättet på sexualitet är varierande beroende på inriktning och kontext inom olika former av levd religion?
- Om eleverna anser sig få undervisning om variationer gällande sexualitet inom de olika levda religionerna, vilka är då de vanligaste undervisningsmetoderna för detta?
- Vilka positiva respektive negativa upplever har eleverna angående området om religion och sexualitet i religionskunskapsundervisningen?

För att besvara de olika frågeställningarna skapades en enkät innehållandes tjugotvå frågor. Enkäten skickades ut till fem gymnasieskolor i Sverige. Den besvarades av femtio elever som alla läst kursen *Religionskunskap 1*. Av de femtio elever som besvarade enkäten har femtiosex ingått i undersökningens resultat. I samband med urvalet av deltagare till undersökningen beslutades att enbart elever som läst hela kursen religionskunskap skulle delta. Dessa skulle också komma från olika skolor för att skapa en bredare förståelse. Etiska överväganden gjordes också i samband med urvalet av deltagare. Inom ramen för dessa beslutades att undersökningen skulle vara helt anonym. Enkäterna skickades därför inte direkt till eleverna via mejl utan förmedlades via länk till dem genom företrädare på de olika skolorna. Det betonades samtidigt att deltagandet var frivilligt. Alla elever som deltar i undersökningen är sexton år eller äldre, varpå målsmans tillstånd inte krävs.

Vidare presenteras resultatet och analyseras med hjälp av ett interkulturellt pedagogiskt perspektiv. I teorin framhålls vikten av en interkulturell pedagogik i skolan. Detta innebär att eleverna genom att arbeta, samarbeta och agera tillsammans ges möjlighet att upptäcka de delar som binder dem samman och de delar som skiljer dem åt. På så sätt kan de också lära sig en acceptans och tolerans gentemot andra, samtidigt som de själva blir accepterade. I analysen används tre teoretiska begrepp kopplade till det interkulturella pedagogiska perspektivet. Dessa tre är *interkulturell kommunikation*, *interkulturellt lärande* samt *etnorelativ förståelse*. I resultatet framkommer att undervisning om sexualitet förekommer i en relativt begränsad utsträckning. Detta trots att eleverna visar ett övergripande stort intresse för ämnesområdet. Abort, äktenskap och sexuella relationer utanför äktenskapet är de områden eleverna främst visar intresse för. Eleverna upplever att de ges en viss förståelse för de olika religionernas synsätt på sexualitet, men att denna undervisning ges i större utsträckning inom de tre abrahamitiska religionerna än övriga religioner och livsåskådningar. Endast sjutton av de femtiosex eleverna upplever att skilda synsätt inom de olika inriktningarna har lyfts fram. Det främsta sättet undervisningen sker är genom föreläsningar av läraren samt diskussioner. Av de elever som uppgett något av dessa alternativ är det fjorton som uppgett att de i undervisningen getts möjlighet till både föreläsningar och diskussion. Övriga elever upplever att de enbart ges möjlighet för de ena av dessa alternativ. Analysen visar att det är av stor vikt att eleverna ges möjlighet till diskussioner i samband med undervisningen, men också att det är viktigt att få ett kunskapsunderlag att utgå ifrån i dessa diskussioner. Eleverna har en övergripande positiv inställning till

religionsundervisningen och beskriver den som ganska rolig eller mycket rolig. Även området sexualitet beskrivs i huvudsak i positiva termer. Eleverna upplever området som intressant, spännande och lärorikt. Ytterst få elever har uppgett ämnet som ganska eller mycket tråkigt eller momentet sexualitet som meningslöst eller tråkigt.

Undersökningens resultat diskuteras vidare i förhållande till den tidigare forskningen som skett inom ämnet. I denna forskning framkommer att sexualitet är ett område som är av stor vikt för förståelsen av olika religioner men som ofta får en tillbakaskymd plats i undervisningen. Då sexualitet är ett ämne som kan upplevas som svårt och samtidigt är ett känsligt område krävs en god kunskap och förmåga för att hantera undervisningen på ett bra sätt. I diskussionen framkommer även att det är av stor vikt hur området sexualitet framställs och diskuteras i undervisningen. Elever med en religiös positionering får inte riskera att känna sig exkluderade eller ifrågasatta i sina val av religiös positionering. I diskussionen framkommer att mina resultat såväl som och den tidigare forskningen visar att det är relativt vanligt förekommande att elever med en religiös positionering känner att den religion som presenteras för dem är främmande för dem, trots att det är den positionering de själva tillhör. Elever upplever även en exkludering i att deras egen religiösa positionering/inriktning/livsåskådning inte lyfts fram i undervisningen inom området sexualitet. Detta kan i viss utsträckning förklaras av den komplexitet som momentet sexualitet innebär för undervisande lärare i religionskunskap. Lärare har en svår och utmanande uppgift i på en begränsad tid finna en balans mellan att skapa en synlighet och acceptans för alla elevers tro och livsåskådningar, samtidigt som de värnar och synliggör den värdegrund som den svenska skolan vilar på. Något som ibland kan resultera i de upplevelser av kritik som kan förekomma hos vissa elever.

Den slutsats som framkommer är att sexualitet måste lyftas fram i religionsundervisningen i en större omfattning och att detta måste ske på ett sätt som är förenligt med skolans värdegrund. Alla elever oavsett religiös positionering eller inte måste kunna ta del och känna att de rymms inom området.

Referenser

- Albert, Wanda. (2007). *Intergrative Religious Education in Europe: A Study-of-Religions Approach*. De Gruyter - Academic publishing. Berlin, Tyskland.
- Bergdahl, Lovisa. (2015) ”Vems religion? Vilken religionsundervisning?” i *Religion och livsfrågor*. Föreningen lärare i religionskunskap. Göteborg.
- Cöster, Henry. (2014). *Forskningsetik och ömsesidighet Vård, social omsorg och skola*. Liber. Stockholm.
- Geels, Antoon och Roos, Lena (red). (2010). *Sex - för guds skull. Sexualitet och erotik i världens religioner*. Studentlitteratur. Lund.
- Holmqvist Lidh, Carina. (2016). *Representera och bli representerad – Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning*. Karlstad University Studies.
- Jannert, Hedvig och Persson, Charlotte. (2018). ”Interkulturell religionsundervisning i praktiken” i *Interkulturell religionsdidaktik – Utmaningar och möjligheter*. Studentlitteratur. Lund.
- Lee, Boyung. (2006). ”Teaching Justice and Living Peace: Body, Sexuality, and Religious Education in Asian-American Communities” i *Religious Education*.
- Lorentz, Hans och Bergstedt, Bosse. (2016). ”Interkulturella perspektiv” i *Interkulturella perspektiv – Pedagogik i mångkulturella lärandemiljöer*. Studentlitteratur. Lund.
- Lorentz, Hans (2016). ”Interkulturell pedagogisk kompetens” i *Interkulturella perspektiv – Pedagogik i mångkulturella lärandemiljöer*. Studentlitteratur. Lund.
- Myndigheten för stöd till trossamfund. (2018). *Religion, religionsfrihet och trossamfund i Sverige*. Bromma.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för gymnasieskolan 2011, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen*. Västerås. Edita.
- von Brömssen, Kerstin. (2003). *Tolkningar, förhandlingar och tystnader Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS. Göteborg.

,

Bilaga

Bilaga 1. Enkät

Religion och sexualitet

Mitt namn är Ellen Bodenhem Östgren. Jag läser ämneslärarprogrammet på Högskolan Dalarna. Just nu arbetar jag med mitt andra examensarbete som skrivs inom religionsvetenskap. I detta arbete undersöks hur religioners synsätt på sexualitet framställs i kursen religionskunskap. Fokus läggs framförallt på hur eleverna som läser kursen upplever momentet, men även på vilket sätt lärare väljer att arbeta med momentet. Svaret på denna enkät kommer enbart att användas som underlag till denna undersökning. Resultatet kommer att presenteras i ett examensarbete via högskolan dalarna som sedan presenteras på diva-portal.org, när arbetet är godkänt. Arbetet kommer där vara sökbart via mitt namn. Det är viktigt att enbart besvara enkäten en gång. Genom att besvara denna enkät samtycker du till deltagande i denna undersökning. Enkäten är självfallet helt anonym och deltagandet är frivilligt.

* Required

1. Vilket är ditt upplevda kön? *

Kvinna

Man

Icke-binär

Other:

2. Hur gammal är du? *

16

17

18

19

20

21+

3. Vilken årskurs går du nu? *

Årskurs 1

Årskurs 2

Årskurs 3

Årskurs 4

4. I vilken årskurs har du läst religion? *

- Årskurs 1
- Årskurs 2
- Årskurs 3
- Årskurs 4

5. Vad tyckte du om religionsundervisningen som helhet? *

- Mycket rolig
- Ganska rolig
- Varken rolig eller tråkig
- Ganska tråkig
- Mycket tråkig

6. På en skala mellan 1–5, där 1 är i mycket liten utsträckning och 5 är i mycket stor utsträckning, i hur stor utsträckning berördes följande moment i undervisningen? *

	1	2	3	4	5	Området behandlades ej
Gudssyn						
Människorsyn						
Sexualitet						
Bön						
Högtider						
Traditioner						
Skrifter						
Andliga ledare						
Vetenskap						
Etik						
Religioners historia						
Olika inriktningar inom olika religioner/livsåskådningar						

7. Berördes synen på sexualitet inom en viss religion i större skala än de andra?

- Ja - mer i en
- Ja - Mer i några religioner
- Nej - det var likvärdigt
- Minns ej

8. Om du svarat ja på förra frågan, inom vilka religioner berördes det mer? (Flera alternativ möjliga).

- Kristendomen
- Judendomen
- Islam
- Buddhismen
- Hinduismen

Other:

9. I samband med vilket moment i kursen diskuterades religioners synsätt på sexualitet främst? (Flera alternativ möjliga). *

Världsreligionerna

Andra religioner/livsåskådningar

Tro och vetenskap

Etik och moral

Other:

10. På en skala mellan 1–5, där 1 är helt oviktigt och 5 är mycket viktigt, hur relevant anser du det är att få förståelse för olika religioners och religiösa inriktningars synsätt på följande områden. *

	1	2	3	4	5	Osäker
Abort						
HBTQ-frågor						
Transsexualitet						
Celibat						
Äktenskap						
Preventivmedel						
Onani						
Sexuella relationer utanför äktenskapet						
Sex som medel för religiös upplysning						

11. Om de olika inriktningarna inom religioner berördes, tog det då i samband med detta upp om de olika inriktningarnas olika synsätt på sexualitet (i begreppet sexualitet innefattas alla de områden som räknas upp i fråga 11)?

Ja

Nej

Minns ej

12. På vilket sätt fick ni arbeta med moment om religioners synsätt på sexualitet? (flera alternativ möjliga). *

Diskussioner

Fick se spelfilm

Fick se dokumentärfilm

Läsning av någon form av text

Föreläsning av lärare

Föreläsning av annan person

Lyssna på podcast

Minns ej

Other:

13. Hur examinerades området? (Flera alternativ möjliga). *

Klassrumsprov

Inlämningsuppgift

Muntliga diskussioner

Muntlig presentation/redovisning

Examinerades som del i annat område

Examinerades ej

Minns ej

Other:

14. Vilket av följande påstående stämmer bäst in på hur du upplevde undervisningen om religionernas synsätt på sexualitet? *

Spännande

Tråkigt

Lärorikt

Pinsamt

Intressant

Meningslöst

Minns ej

Sexualitet diskuterades inte

15. Anser du dig själv vara troende? *

Ja

Nej

Osäker

16. Anser du dig tillhöra någon form av religiös livsåskådning? *

Ja

Nej

Osäker

17. Om du svarade ja i fråga 15 eller 16, upplevde du att den religiösa inriktning/livsåskådning du positionerar dig inom lyftes fram och synliggjorde i religionsundervisningen?

Ja

Nej

Minns ej

18. Om du svarade ja på fråga 17, belystes synsättet på sexualitet inom denna specifika religiösa inriktning/livsåskådning?

Ja
Nej
Minns ej

19. Om du svarat ja på fråga 15 eller 16, hur upplevde du att den religiösa inriktning/livsåskådning du positionerar dig inom framställdes?

Positivt
Negativt
Neutralt
Minns ej

20. Om du svarat negativt på fråga 19, hur skedde detta?

Your answer

21. Om du svarat ja på fråga 15 eller 16, upplevde du någon gång att du pekades ut som representant i klassrummet för denna tro/livsåskådning?

Ja
Nej
Minns ej

22. Om du svarat ja på fråga 21 på vilket sätt skedde detta?

Your answer